

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Barns tillträde

En studie om förskollärares förhållningssätt och möjligheter att skapa tillfällen för barns inflytande och delaktighet i förskolans vardag

Elisabeth Beckman och Carina Eriksson

Kunskap och fantasi KUFA, LAU 990

Handledare: Maria Reis

Examinator: Niklas Pramling

Rapportnummer: HT13-2920-026

Abstract

Examensarbete inom Lärarprogrammet LP01

Titel: Barns tillträde – En studie om förskollärares förhållningssätt och möjligheter att skapa tillfällen för barns inflytande och delaktighet i förskolans vardag

Författare: Elisabeth Beckman och Carina Eriksson

Termin och år: Ht - 2013

Kursansvarig institution: Institutionen för sociologi och arbetsvetenskap, Göteborgs universitet

Handledare: Maria Reis

Examinator: Niklas Pramling

Rapportnummer: HT13-2920-026

Nyckelord: inflytande, delaktighet, förhållningssätt, barns tillträde, kommunikation, språk och samspel

Sammanfattning

Förskolan regleras av olika styrdokument i vilka det framkommer att barns inflytande och delaktighet har en betydelsefull roll för barnens lärande och utveckling. Alla som är verksamma inom läraryrket är ålagda att följa de direktiv som ges kring aktuella styrdokument. Här framhålls barns rätt till inflytande och möjlighet att påverka sin egen situation. Syftet med denna studie är att undersöka vilka möjligheter barn ges till inflytande och delaktighet i den vardagliga verksamheten i några förskolor. Fokus ligger på vilka möjligheter som förskollärare skapar för att barnen ska få mer inflytande och på så sätt kunna bli mer delaktiga över sin egen vardag, vilket gjorde att undersökningen utgick från följande frågeställningar.

- Vilka förhållningssätt beskriver några förskollärare att de möjliggör för att främja och lyfta fram barns inflytande och delaktighet?
- I vilka rutiner eller aktiviteter i den vardagliga verksamheten beskriver förskollärarna att de möjliggör för barns inflytande och delaktighet?
- Vilka förhållningssätt synliggörs i några förskollärares agerande kring barns möjligheter till inflytande och delaktighet?
- I vilka rutiner eller aktiviteter i den vardagliga verksamheten synliggörs några förskollärares agerande kring barns möjligheter till inflytande och delaktighet?

I studiens undersökning har intervjuer och observationer använts som datainsamlingsverktyg med utgångspunkt i en kvalitativ forskningsmetod. Intervjufrågorna har kompletterats med observationer för att stärka forskningsresultatet. I undersökningen har material som intervjufrågor, observationsmall och smartphone använts. Inledningsvis gjordes en pilotstudie där resultatet visade att en del ord kunde ge konsekvenser för huvudstudien. I undersökningen har fyra förskollärare från två förskolor deltagit. Insamlade data har transkriberats, analyserats och kategoriserats i två olika temaområden, förhållningssätt och barns tillträde.

I studien framgår förskollärarnas förhållningssätt till barns inflytande och delaktighet som betydelsefullt i det dagliga arbetet med barnen i förskolan. Andra pedagogiska förhållningssätt som ses betydelsefulla är socialt samspel, reflekterande förhållningssätt, barnperspektiv och barns perspektiv, samt skapa utrymme och möten för barns tillträde till barns inflytande och delaktighet. Även begränsningar för barns tillträde så som miljöns uppbyggnad, förskollärarnas maktinnehav och rutiner lyfts fram.

Innehållsförteckning

Inledning	4
Syfte	6
Litteraturbakgrund/Tidigare forskning	7
Delaktighet och inflytande	7
Förhållningssätt	8
Barnsyn och maktförhållande	8
Barnperspektiv och barns perspektiv	9
Kommunikation	10
Språk	10
Samspel	11
Miljön	11
Möjligheter och hinder till inflytande och delaktighet	12
Styrdokument	13
Teoretisk ram	14
Sociokulturell teori	14
Metod	16
Kvalitativ forskningsansats	16
Etiska aspekter	16
Pilotstudie	17
Val av undersökningsgrupp	18
Missivbrev	18
Datainsamling	19
Intervju	19
Observation	20
Reliabilitet	21
Validitet	21
Generaliserbarhet	22
Bearbetning och analys av intervjuer	22
Bearbetning och analys av observationer	23
Resultat	24
Beskrivning av respondenter	24
Förskollära tankar om inflytande och delaktighet	24
Resultat från intervjuer	25
Temaområde: förhållningsätt	25
Temaområde: barns tillträde	26
Resultat av observationer	28
Temaområde: förhållningsätt	28
Temaområde: barns tillträde	30
Diskussion	34
Metoddiskussion	34
Resultatdiskussion	35
Pedagogiska konsekvenser	37
Förslag på fortsatt forskning	38
Litteraturlista	39
Bilagor 1-3	42

Inledning

Förskolan är en social mötesplats för såväl barn som vuxna. Här tillbringar barnen en större del av sin vakna tid. På förskolan involveras barnen dagligen i olika kommunikativa möten, där de kan få möjligheter att utbyta tankar och åsikter. I enlighet med den reviderade läroplanen för förskolan ska barnen aktivt ges möjligheter att få uttrycka sig och påverka sin situation där de får ta ansvar och bli lyssnade på samt respekterade. I den pedagogiska verksamheten är det pedagogens uppgift att ansvara för att barnen ges ett reellt inflytande kring både innehåll och arbetssätt. Förskolan ska även sträva efter att barnen ges möjligheter att aktivt vara delaktiga i sin egen vardag, kring såväl diverse demokratiska handlingar som i olika beslutstaganden (Skolverket 2010a).

Förskolans verksamhet styrs av en läroplan där riktlinjer och mål är fastställda. I samband med att den nya skollagen (Skolverket 2010b) trädde i kraft tillskrevs förskolans läroplan diverse kompletteringar och förtydliganden. Ett nytt kapitel som skrivits till i den reviderade läroplanen för förskolan handlar om uppföljning, utvärdering och utveckling. Skolverket (2010a) skriver ” För att stödja och utmana barn [...] behövs kunskap om varje barns erfarenheter, kunnande och delaktighet samt inflytande över och intresse för de olika målområdena.” (s. 14) Arbetslagets uppdrag är att utveckla förskolans kvalitet. Av riktlinjerna i läroplanen framgår att arbetslaget bland annat ska följa upp och utveckla barns inflytande, delaktighet, kommunikation och samspel. De vuxna som arbetar i förskolan ska ta tillvara på barnens idéer, frågor och perspektiv samt möjligheter att påverka verksamhetens innehåll (Skolverket, 2010a).

Fokus för vårt intresse och detta arbete är att undersöka barns inflytande och delaktighet i förskolan. Intresset för det valda ämnet grundar sig i egna erfarenheter kring arbetet med barn i förskolan. Ämnet är aktuellt och det debatteras kring barns inflytande och delaktighet bland annat av personal i förskolor, kommuner och i medier. Barnombudsmannen (2013a) som har till uppdrag att företräda barns rättigheter, barns rätt till inflytande och delaktighet, diskuterar utifrån hur betydelsefullt det är att ta tillvara på barns expertkunskaper och låta dem komma till tals, debatten kring hur det arbetas med Barnkonventionen (2013) i kommunerna ifrågasätts också. Även Skolverket (2013) lyfter fram betydelsen av att ge barnen inflytande.

I studien vill vi lyfta fram barns möjlighet till inflytande och delaktighet. Delaktighet innebär här när barnen aktivt deltar, får sin röst hörd och att deras intressen samt idéer tillgodoses. De ska även ges möjligheter till utrymme för att göra egna val, ta egna initiativ och beslut, samt ta ansvar och bilda sig egna uppfattningar. Det är enligt Johansson (2003) betydelsefullt att pedagogernas arbetssätt ger möjlighet till öppenhet och är tillåtande inför skilda uppfattningar, att de kan se varje barns och även gruppens möjligheter. Skolverket (2010a) skriver att pedagogerna ska skapa möjligheter för barnen att aktivt och konkret få genomföra sina val, intressen och initiativtagande med grund i demokratiska värden. Till exempel ska människors lika värde, visa varandra hänsyn och synliggörandet av rättigheter och skyldigheter lyftas fram. Inflytande handlar här om att barnen får möjlighet att uttrycka sina åsikter och tankar, att de ges utrymme att påverka miljön, samt sin egen situation kring vardagen i förskolan och förskolans innehåll. Att ta vara på barnens perspektiv i förskolan hävdar Pramling Samuelsson och Sheridan (2003) är en grundförutsättning för att man som pedagog ska kunna arbeta tillsammans med barnen på ett meningsfullt sätt.

För oss innebär barns perspektiv att det som barnen uttrycker är meningsfullt för dem och ska tas tillvara. Det handlar om att som pedagog aktivt lyssna på barnen, respektera deras åsikter, tankar och diverse uttrycksätt. Att försöka se, tolka och förstå barnens värld sett utifrån deras

ögon. Genom att också inta en position i barnens höjd påstår Johannesen och Sandvik (2009) att man kan närma sig barns perspektiv och få mer förståelse för deras erfarenheter och intentioner, samt ges en bättre förutsättning för kommunikation. För att kunna ta barns perspektiv är det betydelsefullt att pedagogerna är delaktiga i barnens vardag.

Med grund i våra erfarenheter av vilka möjligheter barn har till inflytande och delaktighet bollades tankar och idéer fram och tillbaka. Tankar som diskuterades var bland annat vad som ska lyftas fram kring barnens inflytande och delaktighet, samt om fokus ska ligga på barnen eller förskollärarna. Utifrån diskussioner kring ovanstående tankar hamnade utgångspunkten för denna studie på att undersöka hur förskollärarna uppfattar sitt förhållningssätt och deras agerande kring barns inflytande och delaktighet.

Syfte

Studiens övergripande syfte är att undersöka vilka möjligheter barn ges till inflytande och delaktighet i den vardagliga verksamheten på två förskolor. Fokus kommer att ligga på vilka möjligheter som förskollärare skapar och kan skapa för att barnen ska få mer inflytande över sin egen vardag och på så sätt kunna bli mer delaktiga. Undersökningen grundar sig i förskollärarnas beskrivningar och ageranden av förhållningssätt och arbetssätt. Syftet har uppstått utifrån en personlig kännedom om ämnets komplexitet med att göra barnen delaktiga och delges inflytande i en till stor del normativ verksamhet.

- Vilka förhållningssätt beskriver några förskollärare att de möjliggör för att främja och lyfta fram barns inflytande och delaktighet?
- I vilka rutiner eller aktiviteter i den vardagliga verksamheten beskriver förskollärarna att de möjliggör för barns inflytande och delaktighet?
- Vilka förhållningssätt synliggörs i några förskollärares agerande kring barns möjligheter till inflytande och delaktighet?
- I vilka rutiner eller aktiviteter i den vardagliga verksamheten synliggörs några förskollärares agerande kring barns möjligheter till inflytande och delaktighet?

Litteraturbakgrund/Tidigare forskning

Det här kapitlet lyfter fram några betydelsefulla och aktuella delar som anses relevanta för studien och för arbetet med barns inflytande och delaktighet på förskolan. Nedan beskrivs bland annat förhållningssätt, barnsyn och maktförhållande, barnperspektiv och barns perspektiv samt kommunikation, språk, samspel och miljön. Även möjligheter och hinder kring arbetet med barns inflytande och delaktighet lyfts fram, samt styrdokument så som FN:s barnkonvention (Barnombudsmannen 2013b) och förskolans reviderade läroplan, Lpfö 98 (Skolverket, 2010a).

Delaktighet och inflytande

Delaktighet och inflytande handlar enligt Pramling Samuelsson och Sheridan (2003) om att barnen bör ges utrymme att få vara delaktiga med såväl ord som i handlingar, där de ges en reell möjlighet att få uttrycka sig. För att förskollärarna i förskolan ska kunna involvera barnen och skapa möjligheter för dem att bli delaktiga, krävs det att de vuxna kan inta ett barns perspektiv. När de vuxna lyssnar på barnen kan detta ge möjligheter att ta ett barns perspektiv och på så sätt stötta barnen i att klara saker själva. När de vuxna gör barnen delaktiga och fångar deras perspektiv kan barnen möjligen uppleva sig förstådda och få tillfälle att känna sig delaktiga. När barnen blir lyssnade på, sedda och får uppleva att deras intentioner, intressen och erfarenheter hanteras respektfullt ges de möjligheter till inflytande och delaktighet.

Johansson och Pramling Samuelsson (2003) hävdar att delaktighet även baseras på etiska ställningstaganden, där barnen har rätt att uttrycka sig i olika sammanhang. Barnen visas samma respekt som vuxna och de vuxna strävar efter att tyda barnens meningsskapande. Detta gör de vuxna bland annat genom att se utifrån barnens olika sätt att uttrycka sig på och deras agerande. Även att ha tillit till barnen och tro på dem samt förvänta sig att de kan, med rätt hjälp och vägledning. De vuxna tar tillvara och ser mening i barnens förståelse och i det de uttrycker. Hur barnens delaktighet skapas hävdar Åberg och Lenz Taguchi (2005) har sin grund i hur de vuxna ger barnen möjligheten att få vara delaktiga. Johannesson och Sandvik (2009) lyfter också fram delaktighet som något som sker i en gemenskap, där individerna samspelar med varandra, visar respekt och lyssnar. De påstår även att det borde vara problematiskt att vara delaktig utan att delta. Såväl delaktighet som inflytande innebär oftast i förskoleverksamheten att barnen ska få vara med, de ska få välja och bestämma samt få ta olika beslut. Ett sätt att hantera detta på är att låta barnen få rösta. Även Johansson (2003) påstår att barnen ska få möjligheter att fatta egna beslut, ta egna initiativ och ges utrymme att kunna göra egna val. Då barnen får frågor ställda till sig som är direkt kopplade till vad de vill göra i den verksamheten de befinner sig i kan de ges möjligheter till ett inflytande. Barnen behöver även känna till vilket material som erbjuds och var de ska få tag på de olika materialen. Genom att barnen själva får möjlighet att välja material och vad de vill göra hävdar hon att de kan få inflytande.

Barnen i förskolan ska enligt Pramling Samuelsson och Sheridan (1999) bland annat vara aktivt delaktiga i olika beslutstaganden, det vill säga i de faktorer som berör barnet och den pedagogiska miljön. De ska få möjlighet att diskutera tillsammans med de andra barnen och vuxna och utifrån detta komma fram till olika regler som ska finnas för barnens gemenskap och trivsel. De ska även få möjlighet att påverka teman och dess innehåll. Emilson (2008) hävdar att barnen även kan få möjligheter att påverka sin situation genom att de ges utrymme att uttrycka såväl tankar och åsikter som egna idéer. När barnen får dessa möjligheter kan barnet på så sätt bli mer engagerat och inkluderat i verksamheten.

Förhållningssätt

Johansson (2003) lyfter bland annat fram en samspelande atmosfär, där förskollärarna är lyhörda, engagerade och stöttande i barnens intentioner. Att vara lyhörd och engagerad innebär att vara närvarande och lyssnande samt försöka förstå deras avsikter. Att stötta barnens intentioner kan till exempel innebära att förskollärarna med hjälp av språket kan ge barnen stöd i att förmedla sina avsikter. Genom gruppdiskussioner i arbetslaget kan ett gemensamt förhållningssätt utvecklas, men det ger även förskollärarna möjligheter att reflektera kring det egna förhållningssättet. Ett förhållningssätt där en pedagogisk medvetenhet genomsyrar verksamheten, lyfter fram möjligheter för möten med barnens världar. Barnen visas respekt, deras perspektiv försöks förstås, lärandet stöds och de ses som kompetenta.

Även Kjærulff (2001) skriver att det är viktigt att vuxna reflekterar över den egna rollen i förskolan.

The children's perspective of the daily work in kindergartens required adults to reflect on their role of in the kindergarten. The adults, representing many different qualifications and competencies which arise from different ways of solving problems with children, are the basis of activities in the kindergarten, and they need to be considered in the light of their desire to support the children's right to be heard and to make their own choices. (Kjærulff, 2001)

Förhållningssätt handlar enligt Orlenius (2001) även om etik, att välja och ta ansvar. Eftersom alla medvetna och omedvetna handlingar grundas i olika värden är det betydelsefullt att bli medveten om de grundläggande värderingar som finns i förskolan. En av de grundläggande etiska principerna som kan kopplas till förskolans verksamhet är självbestämmandeprincipen. Denna princip innebär att respekt ska visas för den enskildes vilja och möjlighet bör finnas att bestämma över sig själv och de egna handlingarna. Såväl moral, det yttre agerandet, som etik, det inre tänkandet, kopplas till förhållningssätt. Lärares yrkesetik handlar bland annat om att alltid sätta barnet i centrum och skapa de bästa förutsättningar man kan för att kunna möjliggöra tillfällena för barnens lärande. Han hävdar att förskollärarna i sitt yrkesutövande har ansvar för att barnen lär och även för vad de lär. Att ha en specifik yrkesetik stärker trovärdigheten. Speciellt när inflytande och delaktighet ska ges så stort inflytande i den pedagogiska verksamheten, där ett demokratiskt förhållningssätt ska genomsyra förskolans uppdrag. Skolverket (2005) beskriver således att en engagerad förskollärare som visar respekt för barnen har en känslomässigt nära relation och ser det kompetenta barnet, möjliggör en kunskapssyn där barnens delaktighet kan ges utrymme. Genom vägledning ska barnen stimuleras i den egenvalda aktiviteten, för att såväl olika kompetenser som diverse nya kunskaper ska kunna ges möjligheter att vidareutvecklas. Ett arbetssätt av detta slag skriver de påverkas av förskollärarnas egna förhållningssätt, det vill säga hur de ser på barnens lärande och utveckling samt hur detta uttrycks i praktiken. Till grund för såväl förhållningssätt som lärande och utveckling ligger respekten för det enskilda barnet.

Barnsyn och maktförhållande

Enligt Johansson (2003) kan man genom att utgå ifrån hur förskollärarna bemöter barnen tydligt se vilken barnsyn de har. Barnsyn innefattar även hur barnen uppfattas och hur förskollärarna förhåller sig till barnen. Att se barnet som en medmänniska handlar bland annat om att dess behov, förmågor och intentioner tas vara på. Förskollärarna försöker förstå barnen och möta dem på deras villkor. Genom att göra barnen delaktiga i diverse beslut, som innefattar dem själva, strävar man efter att ge barnen möjligheter att få göra egna val och

kunna ta kontroll över sin egen vardag. Barnen ses som meningsskapande individer och verksamheten anpassas utifrån deras erfarenheter och önskemål.

Vad vuxna har för en bild av vad ett barn är och på vilket sätt de bör vara, kan enligt Sommer (2005) benämnas som barnsyn. Det som påverkar vilket förhållningssätt den vuxen tar utifrån hur man ser på barnet grundas i de egna erfarenheterna man har med sig. Det vill säga att de erfarenheter som man tagit med sig genom åren, både individuella och de som skapats i möten med barn, styr den erfarnes kommande uppfattningar och åsikter. Även Bjervås (2003) lyfter fram barnsynen i förskolan. Synen på barn blir synlig i den pedagogiska verksamheten genom såväl förskollärares ord som konkreta handlingar. Hon hävdar att det således är betydelsefullt att både den enskilda förskolläraren och arbetslaget som grupp medvetet reflekterar över vilken barnsyn de har och hur detta uttrycks i den dagliga verksamheten.

Åberg och Lenz Taguchi (2005) lyfter bland annat fram förskollärarnas maktförhållanden i förskolan. De hävdar att förskollärarna har makt över den pedagogiska verksamheten genom att de planerar verksamheten, bygger upp miljön, genomför och agerar utifrån hur deras egna föreställningar kring hur barn är och hur miljön bör vara. Detta innebär att förskollärarna har makt över vad barnen kan göra och inte kan göra. Barnen styrs på så sätt av förskollärarnas förhållningssätt och det material som erbjuds i verksamheten, samt den tid de ges att utnyttja dem. Detta gör att ett slags maktförhållande uppstår. Barnen hamnar i ett beroendeförhållande till förskolläraren, där de ständigt blir påverkade av förskollärarnas val. Förskolans verksamhet är uppbyggd på diverse scheman och tidsaspekter vilket indirekt gör att förskollärarna omedvetet utövar makt. Lärarens makt handlar enligt Orlenius (2001) om att kontrollera eleven genom deras påverkan och inflytande. Hur denna makt hanteras beror på hur läraren tillämpar makten. Bara för att läraren innehar makt handlar det inte om att de ska frånta eleven ansvar. Att inneha makt kan däremot handla om att läraren stöttar eleven och tar ansvar för deras utveckling. På så sätt kan läraren stärka elevens möjligheter till självständighet och frihet.

Barnperspektiv och barns perspektiv

Enligt Karlsson (2009) kan begreppet barnperspektiv ha flera betydelser, bland annat hur barnet ser på sig själv och på varandra, hur barnet ser de vuxna samt barnets syn på vårt samhälle. Även vilken syn de vuxna har på barnet och hur samhällets uppfattning om barnet ser ut. Hur miljön skapas och de olika materialen synliggörs, samt lärarnas förhållningssätt mot barnet hävdar hon skapar det pedagogiska barnperspektivet. Reis (2011) påstår att när man utgår ifrån ett barnperspektiv behöver inte informationen komma från barnet. Den vuxne engagerar sig för barnets bästa och fokuserar sig på att ta tillvara på barnets villkor samt fördjupar sig i barnens kultur.

Johansson (2003) diskuterar utifrån att ett barnperspektiv handlar om barnens intressen och hur de vuxna företräder dessa, det vill säga hur förskollärarna återger och representerar barnens röster. Ett barns perspektiv lyfts fram som en möjlighet att göra barns röster hörda. Det är dock betydelsefullt att det sker på barnens egna villkor, för att det ska kunna ses som barns perspektiv och inte en tolkning av vuxnas perspektiv på barn, det vill säga ett barnperspektiv. Barns perspektiv visar sig i deras sätt att vara, hur de uttrycker sig (såväl muntligt som kroppsligt) i olika samspelesituationer och vid olika tillfällen. För att kunna förstå barns perspektiv hävdar hon att utgångspunkten för detta perspektivtagande bör grundas i barnets egna erfarenheter, uttryck och intentioner. För att kunna skapa förståelse för ett barns perspektiv krävs det att förskollärarna aktivt interagerar med barnen.

När man utgår ifrån ett barns perspektiv påstår Reis (2011) att barnet själv har deltagit i att lämna olika upplysningar. Vilken uppfattning de vuxna har av barns perspektiv hävdar hon beror på deras egna synsätt och ambitioner. Alltså när vuxna följer och inriktar sig på barnens intentioner samt försöker sträva efter att anpassa samtal och beteende utifrån barnets värld och situation närmar de sig barns perspektiv. Genom barns erfarenheter och erfarenanden kan de vuxna enligt Karlsson (2009) se barnet som viktiga med sina kunskaper som de även delger andra i olika sociala samspel. Även Pramling Samuelsson och Sheridan (2003) skriver att ett barns perspektiv handlar om att de vuxna gör barnens röster hörda genom att lyfta fram deras åsikter. Informationen kommer direkt ifrån barnen genom att de själva får förmedla sina tankar, ord och erfarenheter. Att däremot ta ett barnperspektiv hävdar de innebär att vuxna kan agera utan att behöva få information från barnen.

Kommunikation

Johansson (2003) skriver att det egna förhållningssättet med språkliga, kroppsliga och känslomässiga uttryck är betydelsefullt för att det ska kunna skapas olika kommunikativa processer i den dagliga verksamheten. En förutsättning för att detta ska kunna ske är att de vuxna måste inta närvaro i de erfarenheter som barnen skapar och även rikta sitt fokus på barnens meningsskapande. Kommunikation handlar om såväl verbala uttryck som det fysiska handlandet. För att kunna skapa en dialog där barnen själva kan bidra med egna kommunikativa aspekter är det betydelsefullt att förskollärarna är lyhörda, har en känslomässig närvaro, ett här och nu fokus. Att närma sig ett barns perspektiv påstår hon även handlar om att försöka tolka barnens åsikter och uttryck, samt försöka förstå vad och hur barnen tänker och känner. Genom att kommunikationen sker på ett lustfyllt sätt kan barnen i dialog med förskollärarna få möjlighet att uttrycka såväl åsikter och tankar som känslor. I samspelssituationer ges språket en betydelsefull plats och kan därigenom ses som ett viktigt redskap för kommunikativa möten.

Det mest grundläggande för barnets utveckling och lärande hävdar Emilson (2008) är själva mötet mellan läraren och barnet. För att barnen ska kunna känna delaktighet och få inflytande är kommunikationen mellan läraren och barnen betydelsefull. Lärarstyrt lärande framhäver kommunikation med betydelse att respektera barnen och närma sig barns perspektiv. Emilson (2008) framhåller även i sin avhandling vikten av den vuxnas förhållningssätt gentemot barnen, hur läraren ser på och förhåller sig till barnen är beroende till vilka möjligheter det ges för barns inflytande. Kommunikation handlar enligt Ladberg (2003) inte bara om språk utan innefattar även diverse kroppsspråk samt olika ansiktsuttryck. Även tonfall och lukter samt andra former av kroppskontakt kopplas till kommunikation eftersom de har en kraftfull relation till diverse känslor. En betydelsefull faktor i kommunikationen är förmågan att kunna lyssna och uttrycka sig. En central del i språket hävdar hon är kommunikation. När yngre barn uttrycker sig verbalt och får gehör av de vuxna, det vill säga när de vuxna svarar barnet och visar förståelse för det som barnet säger kan deras förtroende för kommunikationens möjligheter stärkas. Språket kan på så sätt ges nya möjligheter att vidareutvecklas genom den kommunikation som uppstår människor emellan.

Språk

Enligt Pramling Samuelsson och Sheridan (1999) bygger det sociala livet på språket. Språk och lärande samt identitetsutveckling sker genom kommunikation. Den enskilda individen blir genom språket någon som syns både för sig själv och andra. De lyfter även fram att det behövs en öppenhet för barnens nyfikenhet och intresse för att lära. För att främja språket

behövs någon som lyssnar, visar intresse för och respekterar barnens åsikter. Barnen behöver vuxna förebilder samt få möjlighet att bli inbjudna och delta i olika sammanhang. Eriksen Hagtvet (2004) hävdar att barn behöver språkstimulering. Genom att barnen får vara verksamma med andra människor grundas kunskap. Hon påstår att under barnens tidigare år är motivationen och mottagligheten betydande då de har lätt att lära. Barnen bör därför stimuleras till att utforska sin värld genom passande pedagogiska aktiviteter. Professionella förskollärare påstår hon ser och förstår vilka möjligheter som finns under det språkstimulerande dagliga samspelet och utnyttjar detta i pedagogiska sammanhang.

Språkets betydelse i ett sociokulturellt perspektiv innebär enligt Dyste (2003) att barnens lärande sker i en gemensam handling med kamraterna. Det är således betydelsefullt för barnen att de på ett konkret sätt får agera. Med andra ord påstår hon att barnen även blir delaktiga i själva handlingen, inte bara genom verbala uttryck. Språket kan dock användas som ett reflektionsredskap för att barnen återigen kan få fundera och återblicka över olika situationer. När barnen ges möjligheter att verbalt berätta något påstår Johansson (2003) att deras tankar kan synliggöras. Genom detta kan även andra barn och förskollärare ges möjligheter att få ta del av barnens olika uppfattningar. Oftast är dock barns perspektiv begränsade eftersom deras erfarenheter och referensramar kopplas till ett här och nu perspektiv.

Samspel

Vygotskij (1995) skrev att kunskapsutveckling sker genom att barnen lär och utvecklas i samspel med andra. I ett sociokulturellt perspektiv skapas kunskapen i det sociala samspelet, vilket i sin tur kan leda till nya kunskaper, synliggörandet av olika värderingar och en mångkultur. Att samspelet och interaktionen ses som betydelsefulla är även något som Dyste (2003) lyfter fram, vilket hon hävdar beror på att kunskap konstrueras genom att ett samarbete sker i en kontext. Individerna är således en del av gemenskapen i en social grupp där olika processer för lärande finns. Samspelet mellan den enskilda individen och dennes omvärld är bundna till varandra. Säljö (2000) betonar att kunskap skapas i samspel med andra människor, som blir en del av den enskilda individens tänkande och handlande. Det gäller att ta och ge i samspelet, där olika uppfattningar, innehåll och betydelser är något vi delar med andra. Detta leder därefter till nya kommunicerbara sammanhang.

För att öka barnens möjligheter till ett mera lustfyllt lärande påstår Johansson (2003) att det i en pedagogiskt samspelande atmosfär behövs demokratiska inslag med ett ömsesidigt engagemang från både förskollärare och barn. Dyste (2003) hävdar att det som blir avgörande för att barnen ska kunna uppmuntras till lärande är att det skapas olika situationer och lärande miljöer där barnen kan stimuleras för aktivt deltagande. Det ska skapas olika samspelsformer och miljöer där barnen känner sig behövda och respekterade. När barnen får känna att de kan något och att de är viktiga för någon, samt får möjlighet att delta i en grupp ges motivation till lärande.

Miljön

För att barnen ska kunna ges en möjlighet att få bli delaktiga och ha inflytande är det betydelsefullt att miljön i förskolans verksamhet utformas utifrån barnens intressen och behov. Exempelvis så behöver materialet vara inbjudande och finnas lättillgängligt för barnen så att de själva kan se, nå och arbeta med det utan att behöva be om hjälp. Läroplanen för förskolan betonar barns inflytande som betydelsefullt, där uppbyggnaden av miljön och verksamhetens pedagogiska planering helst ska utgå ifrån barnens egna intressen och behov (Skolverket, 2010a).

Åberg och Lenz Taguchi (2005) lyfter bland annat fram miljön som en betydelsefull del i arbetet med barns delaktighet. Vad barnen kan och inte kan göra påstår de påverkas av hur vuxna i förskolan ordnar miljön, tar man reda på vad barnen inspireras av och vad de har för tankar kring den egna miljön. För att kunna skapa en meningsfull miljö, där barnens nyfikenhet och lust att lära ska kunna stimuleras, är det en förutsättning att de vuxna aktivt medvetet lyssnar på barnen. Först då ges de möjligheter att kunna vara delaktiga och få utrymme att påverka själva utformandet av miljön i den vardagliga verksamheten.

Möjligheter och hinder till inflytande och delaktighet

Förskollärares yrkesetik handlar bland annat om förskolläraarnas gemensamma värderingar och att förskollärare har formulerat samt framställt principer för till exempel förhållningssätt. Det vill säga att de beslut som förskollärarna tar ligger till grund för de moraliska ställningsageranden som utövas i verksamheten. Då dessa principer blir ett slags verktyg som används i arbetet med barnen blir barnens rätt till inflytande begränsad (Orlenius, 2001). Moral innebär i det här sammanhanget ofreflekterade handlingsnormer, alltså konkreta och praktiska handlingar. Det vill säga att förskolläraarnas beteende synliggörs genom de yttre handlingarna i den vardagliga verksamheten med barnen (Colnerud & Granström, 2002).

Normer handlar om hur förskollärarna själva bör agera och även om hur de inte bör agera. Vad ser de som plikt relaterat eller förbjudet. Normerna kan på så sätt ses som regler och lagar, men i sociala sammanhang utgör de även underförstådda förväntningar. Normer anses vara det som uppfattas vara rätt eller normalt. I en normkonflikt kan behovsprincipen och likhetsprincipen hamna i konflikt med varandra, det vill säga att mest stöd ges åt de som har störst behov, fastän alla egentligen ska ges lika stort stöd. På förskolan kan exempelvis även diverse regler definieras som bestämda normer. Förskollärarna ska enligt läroplanen för förskolan ha en individuell relation med alla barn vilket kan vara svårt att hinna med varje dag, beroende på de stora barngrupperna (Orlenius, 2001). Detta kan således skapa hinder i arbetet med alla barns rätt till inflytande och delaktighet. När det handlar om yrkesetiken kontra barnens inflytande och delaktighet kan även rättvisekonflikter uppstå. Det vill säga vad ses som rättvist och för vem. Förskollärarna både medvetet och omedvetet prioriterar barnen på olika sätt, vilket gör att övriga kollegor bör synliggöra dessa dilemman för barnets bästa. Förskollärarna kan även uppleva att flertalet konflikter framkommer av att såväl föräldrar som barn och de själva har olika normer (Colnerud & Granström, 2002).

Säljö (2000) lyfter fram både demokrati och makt kring barns möjligheter och hinder för att ha inflytande och delaktighet. Han hävdar att det är betydelsefullt för barnen att ett medinflytande och medskapande över det egna livet ges stort utrymme. Men hur detta maktinnehav kommer att påverka barnens egna välmående, trivsel och utveckling är något som Säljö är tveksam till. Barnen vet vad de vill göra just nu, även om de inte har kontroll på de egna övergripande behoven. Han undrar om barnens maktinnehav, där lusten sätts före behovet verkligen är sunt för barnen.

Styrdokument

FN:s barnkonvention lyfter bland annat fram barns rättigheter. En av de fyra huvudprinciperna som är vägledande i barnkonventionen är artikel 12 om barns inflytande. Barnombudsmannen (2013b) skriver att ”Du har rätt att uttrycka dina åsikter i alla frågor som rör dig. Vuxna ska lyssna och ta hänsyn till dina åsikter. När en myndighet eller domstol hanterar eller beslutar i en fråga som rör dig ska du få möjlighet att komma till tals.” Även Björkelid (1986) är av den uppfattningen att barnen inledningsvis bör informeras om vilka rättigheter och ansvarstaganden de har, samt vilka valmöjligheter som finns. Först därefter påstår hon att man kan involvera barnen i diverse situationer och göra dem delaktiga kring olika processer. Enligt Petersson (2004) framgår det tydligt i barnkonventionen att barnens rättigheter bland annat är att de ska få inflytande i diverse frågeställningar, om de på något sätt involverar barnet ifråga. Det kan handla om såväl verksamheten som olika slags individuella dilemman.

Förskolans demokratiska uppdrag handlar om att barnen ska få reellt inflytande och delaktighet i sin lärmiljö, där de har möjlighet att påverka såväl innehåll som arbetssätt. Demokrati innebär bland annat att barnen uppmuntras att tänka fritt, får sina tankar respekterade och sin vilja förverkligad samt att de får ta ansvar och delta i olika beslutsprocesser (Gren, 2007). Enligt Sommer (2005) ges deltagande i sociala sammanhang möjligheter till medbestämmande för barnen. Med grund i ett förhållande där vuxna och barn samspelar och visar varandra respekt får barnet möjlighet att bli delaktigt i olika situationer och kring diverse beslut.

I läroplanen för förskolan betonas att varje barn utifrån sina egna förutsättningar ska ges möjlighet att få göra egna val och på så sätt bilda sig egna uppfattningar. Utgångspunkten i verksamheten ska ligga i barnens intressen och erfarenheter, där ett demokratiskt arbetssätt kan ge barnen förutsättningar och möjligheter till att aktivt delta. Barnen ska även ges möjligheter att vara delaktiga i olika beslut och kunna medverka i diverse samarbetsformer. Detta kan i sin tur skapa nya utmaningar där barnen ges möjligheter att ta till sig nya kunskaper och färdigheter. I samspel med andra stimuleras även barns kommunikativa förmågor (Skolverket, 2010a).

Teoretisk ram

I denna studie har ett sociokulturellt perspektiv använts som teoretiskt ramverk. Det sociokulturella perspektivet grundas i Lev S. Vygotskij's teorier, men i Sverige har framförallt Roger Säljö lyft fram, tolkat och utvecklat det sociokulturella perspektivet. Vi har valt att fokusera på följande betydelsefulla delar med utgångspunkt i det sociokulturella perspektivet: samspel, språk och kommunikation.

Sociokulturell teori

Vygotskij (1995) lyfte bland annat fram vikten av ett aktivt samspel mellan barn och vuxna, där de vuxnas handlingar ses som viktiga för barns lärande och utveckling. I interaktionen lär människor sig bland annat att kommunicera, lösa problem och minnas, samt förstå sig själv och andra. Här får språket en betydande roll. Delaktighet, det vill säga att barn har rätt att delta, är även något Vygotskij betonade som centralt. Barnen får möjligheter att lära sig nya saker och utvecklas när de får vara delaktiga i olika aktiviteter som de ännu inte lärt sig bemästra. Vilket Vygotskij (1999) benämner som den närmaste utvecklingszonen (zon of proximal development, ZPD), där barnen kan ges stöd av de vuxna för att kunna erövra nya erfarenheter. Vygotskij (1995) lyfte även fram att människan kontinuerligt lär sig nya sätt att tänka och nya sätt att förstå världen. Det vill säga att de erfarenheter som används i nya situationer leder i sin tur till nya erfarenheter och kunskaper. Han menade att lärarens roll är att stödja barnen och möta dem i deras lärande, genom att väcka barnens intresse och att ge dem olika utmaningar så att de kan växa och utvecklas i sitt lärande.

En av grundtankarna i ett sociokulturellt perspektiv handlar enligt Säljö (2000) om interaktion, det vill säga ett samspel med kommunikation människor emellan. Genom att ingå och delta i diverse sociala sammanhang så ges kommunikationen möjlighet att utformas och vidareutvecklas. I situationer där kommunikation ingår skapas olika verktyg som kan ge människor stöd i ett rent fysiskt handlande, som till exempel olika rutiner. I det sociokulturella perspektivet lyfts såväl språkliga som fysiska verktyg fram. De språkliga verktygen innefattar även det intellektuella. Dessa verktyg, vilka även kan kallas för artefakter, ses som diverse resurser som används för att ett agerande ska kunna ske och för att en förståelse ska kunna skapas kring omvärlden. Alltså sker ett slags samspel mellan individen och de redskap som används. Med språket som ett redskap kan såväl indirekta som direkta erfarenheter göras, nya synsätt och olika perspektiv kan utvecklas. Indirekta erfarenheter innefattar härmed förmedlade erfarenheter som sker genom språklig kommunikation människor emellan och direkta erfarenheter handlar således om erfarenheter som görs omedelbart i det direkta mötet, alltså "här och nu". Med hjälp av språket kan olika kunskaper skapas, lagras och kommuniceras. De erfarenheter människor bär med sig kan alltså delas med andra, kunskapen som fångats upp kan samlas ihop och bygga upp lärande.

Appropriera är ett begrepp som Säljö (2000) valt att lyfta fram i samband med sociokulturella verktyg, vilket handlar om att ta till sig. I mötet med andra människor uppstår diverse samspelssituationer ur vilka det ges möjligheter att kunna ta till sig, det vill säga appropriera, olika kunskaper. De verktyg, såväl intellektuella som praktiska, vilka redan kan hanteras skapar i varje situation tillfällen att få syn på nya möjligheter och mönster. Lärandet påverkas följaktligen av diverse olika aspekter, som kommunikativa, sociala och kulturella. Vilket innebär att människor kan lära av både sina egna erfarenheter och andras. Säljö (2000) lyfter även fram begreppet mediering. Vilket innebär att omvärlden tolkas och förs vidare genom muntligt överförande till andra personer, som till exempel barnen på förskolan. Detta innebär att barnen på så sätt inte ges möjligheter till en egen tolkning av verkligheten, utan att de

omedvetet ”tvingas” överta omgivningens uppfattningar av verkligheten. Barnen kommer på så sätt själva i sin tur att agera utifrån dessa. De verktyg, som till exempel penna, dator och tumstock, används av kollektiva verksamheter och medierar således en viss verklighet. Alltså innebär mediering att kunskapen om, förståelsen för och tänkandet kring verkligheten förmedlas genom verktygen till kommande generationer. Här ses interaktion och kommunikation som mediering med språket som verktyg.

Säljö (2000) hävdar att lärandet i sig är bundet till det sammanhang som samspelet byggs upp i, vilket är betydelsefullt för den individuella kunskapsutvecklingen. Lärandet handlar om vad människor lär sig i en viss situation. Ett lärande utifrån ett sociokulturellt perspektiv innefattar ett användande av såväl fysiska som intellektuella verktyg, kommunikation och utveckling samt utformandet av samarbetsformer. För att människan ska kunna göras delaktig kring olika färdigheter och kunna ta till sig diverse kunskaper krävs kommunikation. De kommunikativa processerna ses i ett sociokulturellt perspektiv som centrala för lärande och utveckling.

Hundeide (2006) påstår att vi människor är socialt mottagliga från begynnelsen. När man ser på barns utveckling räcker det inte med att ha förståelse för barnet som egen individ, utan man måste även ha förståelse för barnets sociala livsvärld. Han påstår att barns utveckling är en process som är kulturellt styrd. Barn har olika möjligheter till utveckling i deras sociala kulturer, som vuxen gäller det att se barnens förutsättningar. Barnen behöver en ”medhjälpare” i sin utveckling, en sakkunnig och agerande person som vägleder barnet i lärdom, färdigheter och attityder. Barn har behov av samhörighet där de känner sig respekterade och accepterade. Hundeide (2006) lyfter även fram det språkliga samtalet som ett viktigt redskap. Genom att medverka i olika samtal där olika uppfattningar, perspektiv samt åsikter lyfts fram får man möjlighet till delaktighet och är därmed medskapare. Han lyfter även upp ”scaffolding”, en vägledningsprocess till barns utveckling. Med detta utgår den vuxne från barnens positiva initiativ och stöttar dem i den utsträckning det behövs. Meningen är att barnet ska känna att det är han/hon som har talang och kunskap, även om den vägledande vuxna har en väsentlig betydelse i de tidigare skedena i processen. Utifrån barnets initiativ och dess kunskaper, samt erfarenheter till uppdragets svårighetsgrad, behöver de ett känslomässigt stöd. Det är barnets initiativ, uppfattning och självständighet som ska stöttas, hellre än själva resultatet som är enklare att värderas.

Metod

I följande kapitel redovisas först kortfattat de metodval som gjorts under studiens gång, därefter beskrivs metoderna mer grundligt under varje enskild rubrik. Först beskrivs studiens undersökning med utgångspunkt i en kvalitativ forskningsmetod. Följt av diverse etiska avväganden som gjorts i förberedelserna inför undersökningen och under själva genomförandet. Därefter beskrivs en pilotstudie, val av undersökningsgrupp och missivbrev. För att kunna besvara studiens syfte och samla in data användes två olika metoder, intervju och observation. Även reliabilitet, validitet och generaliserbarhet lyfts fram. Slutligen bearbetas och analyseras intervjuer och observationer.

Kvalitativ forskningsansats

Vi har valt att se och undersöka vilka möjligheter förskollärarna ger barnen till inflytande och delaktighet. Vilket även innebär att undersökningen omfattar förskolläraarnas åsikter och perspektiv. Enligt Allwood (2004) öppnar detta upp för metoder där olika mönster och systematiska upprepanden kan bli synliga, samt att handlingar och meningsskapande i sociala sammanhang kan tolkas. Människors syn på den verklighet i vilken de befinner sig och vilka upplevelser de har kan bli besvarade genom ställda frågor i kvalitativa studier. När kvalitativa metoder används i undersökningar utgår forskaren ifrån att den verklighet som visar sig kan uppfattas på flera olika sätt, vilket gör att det således inte bara finns en definitiv och objektiv sanning. Att möta barnen och pedagogerna i deras naturliga miljö, det vill säga där de befinner sig, ses som en betydelsefull aspekt i en kvalitativ forskningsansats.

Bjørndal (2003) påstår att bakgrunden till en kvalitativt inriktad forskning är att observationer är strukturerade och inriktade på ett mer avgränsat område som är extra intresseväckande. Tanken är att de datainsamlingsmetoder som väljs ska vara så noga utförda som möjligt, till exempel genom att utgå ifrån en observationsmall där anteckningar och iakttagelser skrivs ner på ett ordnat sätt.

Etiska aspekter

I studien har hänsyn tagits till de forskningsetiska principer som Vetenskapsrådet (2010) har lyft fram kring humanistisk/samhällsvetenskaplig forskning. Syftet med principerna är att de ska vara normgivande i förhållandet mellan de personer som deltar i undersökningen och forskaren, samt för att vägleda forskaren inför den kommande uppgiften. För att forskningen ska hålla en hög kvalitet har de involverade rätt till diverse skydd, vilket är en betydelsefull utgångspunkt i forskningssammanhang. I detta så kallade individskyddskravet ingår fyra huvuddelar: *informationskravet*, *samtyckeskravet*, *konfidentialitetskravet* och *nyttjandekravet* (Vetenskapsrådet 2010). Nedan följer några mer specifika detaljer i hur studien genomfördes kopplat till vart och ett av de fyra kraven.

Informationskravet: Inför undersökningen informerades de berörda deltagarna om såväl studiens syfte som undersökningens tillvägagångssätt. Vilka vi var, vilken utbildning och universitet som representerades, samt hur studien skulle genomföras beskrevs. Villkoren kring de deltagandes medverkan och vad deras uppgift innebar lyftes tydligt fram. Att detta handlade om ett frivilligt deltagande och att deltagarna själva hade rätt att när som helst avbryta sitt deltagande uppmärksammades tidigt i studien.

Samtyckeskravet: Eftersom deltagarna själva innehar rätten att besluta över sin medverkan ska samtycke inhämtas. Medgivandet inhämtades för denna studie delvis genom epost och sms.

Vid ett senare tillfälle gavs samtycke ifrån förskollärarna även på muntlig väg. Undersökningen genomfördes under de deltagandes ordinarie arbetstid.

Konfidentialitetskravet: De personer som förekommer i undersökningen ska avidentifieras. Vid intervjutillfällena angavs inga namn. Det vill säga att vid första mötet med respektive person som skulle intervjuas framkom endast den intervjuades förnamn, vid den muntliga presentationen oss emellan. Inga namn eller andra personuppgifter antecknades eller spelades in. Det ligger på vårt ansvar att förvara och hantera, de uppgifter om personerna och förskolan där undersökningen utfördes på, med största möjliga konfidentialitet. Förskolan och pedagogerna som medverkar i vår studie kommer på så sätt att garanteras anonymitet i såväl intervjuer som observationer.

Nyttjandekravet: De uppgifter som samlats in om enskilda personer genom undersökningens gång kommer att användas i ett forskningssyfte, enbart för denna aktuella studie. Det material som således samlats in under studiens gång kommer därmed endast att hanteras och bearbetas av oss. Med detta menas att det uppgiftsmaterial som synliggjorts i och med denna studie, kring till exempel enskilda individer, måste hållas innanför forskningens område. Alltså ska all information endast utnyttjas av forskarna själva. Om uppgifterna på något sätt behöver användas inför diverse beslutsfattanden eller för att olika åtgärder behöver göras, vilka direkt kan påverka de involverade, krävs ett medgivande ifrån de deltagande personerna/förskolan.

Pilotstudie

Innan kontakt med förskollärarna på de utvalda förskolorna togs inför huvudstudien, genomfördes en pilotstudie. Tanken var att förskollärarna i pilotstudien kritiskt skulle granska intervjufrågorna. Detta gjordes för att få en möjlighet att reflektera över hur frågorna kunde komma att tolkas. En idé fanns också om att kontrollera om frågorna var begripliga, om upplägget kring frågeställningarna höll sig till ämnet och om de är formulerade så att förskollärarna förstår vårt syfte med intervjun. Pilotstudien genomfördes på en förskola/grundskola i närområdet. Eftersom båda har personlig kännedom om flera förskollärare på förskolan/grundskolan begav vi oss dit en förmiddag för att slumpmässigt dela ut blanketten med intervjufrågorna. Således fick sex förskollärare med flera års erfarenheter kring inflytande och delaktighet kritiskt granska intervjufrågorna. Bland annat Esaiasson, Gilljam, Oscarsson och Wängnerud (2007) lyfter fram att en mindre grupp människor bör testa frågorna i en pilotundersökning. Två förskollärare arbetar på förskolan med barn i åldrarna ett till fem år, två arbetar i förskoleklassen med sex-årsbarnen och en arbetar i skolan med barn mellan sju till tolv år, men har tidigare arbetat på förskolan. I pilotstudien deltog även en förskolechef. De intervjufrågor (se bilaga 1) som ställdes till förskollärarna och förskolechefen har utformats med tanke på studiens syfte och ur de frågeställningar som ställts i denna studie. Intervjufrågorna bestod av elva frågeställningar vilka justerats utifrån våra egna diskussioner och byggts upp kring en viss ordningsföljd. Frågorna och svaren var av öppen karaktär, för att det inte skulle kännas som ett förhör.

Av de sex frågeformulären som delades ut lämnades fem av dem tillbaka till oss. Alla fem förskollärarna ansåg att frågorna var begripliga, de höll sig till ämnet och de förstod syftet med intervjun. En förskollärare tyckte att det krävdes långa svar och undrade om tanken var att intervjufrågorna skulle delas ut innan själva intervjun, för att de intervjuade skulle hinna reflektera över frågorna. En annan förskollärare hade ett förslag om att fråga sex och sju kunde föras samman till en fråga, samt att fråga åtta eventuellt kan ges svar på i fråga fem. En

tredje förskollärare kommenterade ordval i fråga tre och åtta. Förskolläraren ansåg att orden kunde begränsa svaren, utan dem ges andra möjligheter till en ny dimension i svaren.

Pilotstudiens resultat påverkade således frågeställningarnas formuleringar och följande beslut togs inför den kommande huvudstudien. Ändringar gjordes i fråga tre och fråga åtta. Orden ”under dagen” togs bort helt och ordet ”gör du” ersattes av blir. Att intervjufrågorna skulle delas ut innan intervjun var något som vi redan hade funderat kring och beslutat oss om innan vi utförde själva pilotstudien. När frågeställningarna sattes ihop anade vi att det skulle behövas god tid för pedagogerna att reflektera kring frågorna. För att pedagogerna skulle kunna fördjupa sig i frågorna och ge oss en bra bild av deras arbete med barns inflytande och delaktighet, delades frågorna ut cirka fem dagar innan besöket på respektive förskola.

Val av undersökningsgrupp

Till studiens undersökning har ett strategiskt val av förskollärare gjorts utifrån att förskollärarna har getts ett tydligare ansvar för att mål och riktlinjer ska följas i den reviderade läroplanen för förskolan Lpfö 98 (Skolverket, 2010a). Två förskollärare från olika förskolor, vilka vi tidigare haft en personlig kännedom om, valdes ut eftersom de har flera års yrkeserfarenhet av att ha arbetat med barns inflytande och delaktighet. De två utvalda förskollärarna ombads höra med sina närmaste kollegor om det fanns ett intresse för att vilja delta i studien. Sammanlagt intervjuades och observerades således fyra förskollärare. Två förskollärare från samma avdelning intervjuades vid ett tillfälle var för sig, för att det skulle ges möjlighet att jämföra flera förskollärares tankar kring barns inflytande och delaktighet. Intervjuerna genomfördes även på samma sätt i den andra förskolan. De två förskollärarna från samma avdelning och förskola observerades, vid ett tillfälle, samtidigt på sin egen avdelning. Observationen genomfördes på samma sätt även i den andra förskolan. I en undersökning med kvalitativa metoder hävdar Stukåt (2005) att det kan vara mindre tidskrävande att finna mönster i de svar som framkommer och kunna urskilja olika uppfattningar som synliggörs i svaren om inte undersökningsgruppen är för stor. Förskollärarna har olika långa arbetslivserfarenheter, från två till trettioett år. Tanken är att om det blir bortfall så ska det finnas fler förskollärare på de aktuella förskolorna som kan ge oss tillträde för att bli intervjuade och observerade. Av de förskolor som besöktes bestod den ena förskolan av två avdelningar, där barnen var mellan 1-5 år. På den andra förskolan fanns tre avdelningar och även här var barnen mellan 1-5 år. På varje avdelning arbetade två förskollärare och en barnskötare. I studien ingår en förskola där verksamhet bedrivits i cirka trettiofem år och en annan förskola som är relativt nybyggd, där verksamheten bedrivits i cirka ett och ett halvt år.

Missivbrev

Inledningsvis togs en kontakt, via epost och sms, med de förskolor där undersökningen skulle genomföras. Ett missivbrev (se bilaga 2) formulerades. De berörda förskollärarna fick genom missivbrevet information om vilka vi var, utbildningsanknytning, syftet med studien och vad studien skulle användas till. Samt information kring hur intervju och observation skulle gå till, samt att deltagandet i studien var helt frivilligt och att de deltagande hade rätt att när som helst avbryta sitt deltagande. Även att förskolan avidentifieras och att deltagarna garanteras anonymitet framgår tydligt.

Datainsamling

Avsikten med den insamlade data är att få en uppfattning om och hur förskollärarna arbetar med barns inflytande och delaktighet. Vilket förhållningssätt de beskriver att de har och hur detta visar sig i praktiken. För att kunna uppmärksamma det valda området utifrån flera perspektiv har ytterligare källor lyfts fram. Genom en så kallad metodtriangulering påstår Stukat (2005) att studiens område synliggörs på ett mer allsidigt sätt, vilket innebär att flera undersökningsmetoder kompletteras med varandra och detta i sin tur kan innebära att resultatet ges en möjlighet att vidgas ytterligare.

Intervju

Syftet med intervjufrågorna är att de skulle ge möjlighet till att besvara syftet och frågeställningarna. De kompletteras med observationer för att stärka forskningsresultatet. Utifrån detta kan nya tolkningar synliggöras av det valda området och hur väl användbar den valda metodens validitet är utifrån vårt syfte med studien (Bjørndal, 2003). Observation med fokus på vad människor säger, så kallade språkliga utsagor är centralt vid intervjuer (Esaiasson m.fl. 2007). Genom intervjufrågorna ges möjlighet att lyfta fram förskolläraernas tankar om barns delaktighet och inflytande. Tanken är att få förskollärarna att reflektera över sitt eget förhållningssätt som de anser att de har gentemot barnen under den dagliga verksamheten. Även tankar angående läroplanen och diverse svårigheter kring arbetet med barns delaktighet och inflytande bör bli synliga.

I förberedelsen av genomförandet formulerades frågor utifrån olika diskussioner, struktur och innebörd justerades, för att kunna besvara studiens syfte. Stukat (2005) skriver att fördelen med en intervju är att man kan ställa direkta följdfrågor och anpassa frågorna utifrån den aktuella situationen. Detta hade inte fungerat om förskollärarna getts en enkät, där följdfrågor legat med i enkätformuläret från början. Följdfrågorna hade då inte kunnat anpassas till ett här och nu svar, vilket innebär att frågorna följs upp direkt i anslutning till respondentens svar. När frågorna upplevdes som färdiga gjordes en pilotstudie, därefter skickades de via epost till de fyra förskollärarna som skulle intervjuas.

I genomförandet intervjuades två förskollärare på en avdelning av en av oss och två andra förskollärare på en annan förskola av den andra av oss. Förskollärarna intervjuades enskilt för att få en så stor bredd på svaren som möjligt. Med detta antas det ges fler möjligheter till ytterligare tankar och svar som kan användas i vår studie. Här får förskollärarna och de som intervjuar tillfälle att samtala om frågorna, vad det något de undrade över eller hade de inte förstått frågan, samt att det här ges möjligheter att ställa följdfrågor. Enligt Bjørndal (2003) är bland annat fördelen med intervjufrågor att såväl detaljer som andra människors tankar kan upptäckas och tas del av. Han påpekar även vissa nackdelar, till exempel när intervjupersonen inte ger svar på de betydelsefulla saker som intervjuaren egentligen vill ha svar på. Samspelet kan även upplevas som att det är ett förhör.

Bjørndal (2003) påpekar att god kvalitet på klimatet mellan den som intervjuar och intervjupersonen behövs för att kunna få ett betydelsefullt värde på de svar som ges. Detta innebär att intervjustunden och miljön bör upplevas lugn och att intervjuaren förmedlar öppenhet och respekt till intervjupersonen, samt för dennes synpunkter. Även visa intresse till det som den intervjuade pratar om. Stukat (2005) lyfter fram några nackdelar med att använda sig av intervjuer som datainsamlingsmetod, bland annat att det krävs förkunskaper, det kan vara tidskrävande och den information man får kan påverkas av på vilket sätt frågorna ställs, vilka frågor man ställer och hur man valt att formulera dem. Intervjun spelades in med hjälp

av en smartphone. Vi upplever att det är ett verktyg som är lätt att ta med, som båda har använt och har erfarenheter av. Genom ljudinspelning hävdar Bjørndal (2003) att den information som spelas in finns kvar och man har möjlighet att lyssna flera gånger. Materialet kommer att bearbetas genom att det transkriberas, vilket både Esaiasson m.fl. (2007) och Stukat (2005) beskriver som tidskrävande. Därefter lyfts intressanta delar fram ur transkriberingen vilka kopplas till förhållningssätt och barns tillträde. När det handlar om att tolka utsagor påstår Esaiasson m.fl. (2007) att forskaren ska tänka på att inte tillskriva eller övertolka de intervjuades utsagor. Det skrivna materialet reflekterades över och analyserades.

Observation

Inriktningen på arbetet är att observera förskollärarna om och hur de bjuder in barnen till samspel, språk och kommunikation med grund utifrån barns delaktighet och inflytande. Alltså hur bemöts barnets möjligheter till delaktighet, när väljer förskollärarna att involvera barnet och hur tillåtande är förskollärarna i mötet med att försöka förstå barnets intressen och önsningar. Esaiasson m.fl. (2007) skriver att en observation är ett uppmärksammat iakttagande där fokus ligger på vad människor gör. När man i verkligheten vill se och veta hur förskollärarna arbetar påstår Stukat (2005) att observationer är lämpligast. Genom observationer finns möjligheter att lyssna, titta och anteckna de intryck som ges i olika sammanhang, både icke-verbala och verbala uppföranden kan granskas.

I förberedelsen gjordes en observationsmall (se bilaga 3) för att lättare kunna fokusera kring ett avgränsat område, vilket även Bjørndal (2003) lyfter fram som en fördel med själva observationen. Till exempel kan det observeras vad den observerade verkligen gör och olika mönster kan bli synliga, samt att man kan pröva hållbarheten i en trolig uppfattning. Mallens struktur med fokus på samspel, språk och kommunikation innehåller bland annat observation av förskollärarens förhållningssätt och hur barns tillträde skapas, samt på vilket sätt och vid vilka tillfällen förskolläraren ger möjlighet till inflytande och delaktighet för det enskilda barnet samt gruppen. Även Johansson och Svedner (2006) lyfter fram att det är betydelsefullt att frågeställningarna till exempel i en observationsmall styr det som ska observeras. Bjørndal (2003) betonar att det finns nackdelar med observationer då observatören inte hinner observera allt, bland annat får observatören flera olika intryck och information som han/hon inte hinner observera. Detta kan leda till att det är svårt att se hela den pedagogiska situationen. När observationer genomförs utan tekniska hjälpmedel hävdar han att det är en fördel att hålla sig i bakgrunden under observationsstunden, för att de observerades beteende i mindre skala ska påverkas av att observatören är närvarande.

Under genomförandet besöktes två förskolor där två förskollärare som arbetar på samma avdelning är med i studien. Observationen skedde under en dag på vardera förskola, vilket innebär att det görs två observationer på två förskolor. Den huvudsakliga uppgiften observeras - barns möjligheter till delaktighet och inflytande. Med en observationsmall kan observatören se hur förskollärarna arbetar med barns delaktighet i praktiken. Under observationernas gång kommer vi inte att delta i de olika sociala situationer som studeras. Enligt Bjørndal (2003) blir villkoren att det blir fler möjligheter till att få mer information som är intressant när observatören inte är delaktig i de sociala situationerna. Stukat (2005) skriver att fördelen med observation är att man får kunskap i det direkta sammanhanget samt att observationernas resultat många gånger är konkret och enkel att förstå. Han påstår även att underlaget blir pålitligt för vidare diskussion och tolkning. Bjørndal (2003) lyfter även fram att nackdelen med en observation kan vara observatörens psykiska och fysiska tillstånd, vilket kan påverka hur det aktuella tillfället upplevs och vad som antecknas. Den observerade och andra

inblandade vuxna och barn kan även påverkas av observatörens närvaro. Bland annat får observatören information som inte hör till undersökningens syfte, samt att diverse störande ljud från tekniska verktyg kan pocka på de observerades uppmärksamhet.

Observationsverktygen som används under observationen är penna och en observationsmall. Observationerna skrivs ner i ett löpande protokoll, vilket enligt Johansson och Svedner (2006) innebär att fokus ligger på att försöka skriva ner ett händelseförlopp i så stor omfattning som möjligt. Efter avslutad observation transkriberas anteckningarna till ett skrivet dokument. Bjørndal (2003) betonar även att man bör vara medveten om hur komplicerade processerna kring observationerna är och att man bör kritiskt granska det egna förhållningsättet gentemot sina egna och andras observationer. För att undersökningen ska kunna förstås och genomföras på liknande sätt av andra personer hävdar Johansson och Svedner (2006) att det är betydelsefullt att tydligt beskriva hur man gått tillväga kring observationen, för att till exempel reliabiliteten ska kunna reflekteras över.

Reliabilitet

Reliabilitet handlar om hur bra det valda mätverktyget egentligen kan mäta. Hur tillförlitligt är verktyget i sig, vilken kvalitet innehar verktyget. Brister kring detta kan i ett intervjusammanhang till exempel handla om att tolka diverse frågor och svar felaktigt eller att intervjutillfället störs av yttre faktorer. För att kontrollera reliabiliteten i den valda metoden kan intervjun exempelvis göras om (Stukat, 2005). Bjereld, Demker och Hinnfors (2009) påstår bland annat att forskaren kan, för att minska de faktorer som tillfälligt påverkar situationen, upprepa intervjun och låta samma person intervjuas fler gånger. Även Johansson och Svedner (2006) lyfter fram fler brister i reliabiliteten vid intervjutillfällena. Exempelvis kan det handla om att de intervjuade personerna inte intervjuats av en och samma person, samt att de yttre omständigheterna på så sätt kan skilja sig åt.

För att vi ska kunna undersöka studiens reliabilitet och skapa en trovärdighet i resultaten har en pilotstudie genomförts. Med pilotstudiens hjälp har intervjufrågorna granskats av flertalet testpersoner. Intervjutillfällenas upplägg och yttre faktorer som påverkat ögonblicket har diskuterats och reflekterats över gemensamt. I och med ”trianguleringen” ger även observationerna en ökad reliabilitet.

Validitet

Validitet handlar däremot om hur noga det valda mätverktyget verkligen mäter det som avses att mäta. Vilken giltighet ges själva undersökningen. Även om mätverktyget i sig genererar ett bra resultat är det viktigt att vara medveten om att ett verktygs reliabilitets nivå inte garanterar en likvärdig validitetsnivå, om till exempel fel objekt mäts (Stukat, 2005). Johansson och Svedner (2006) lyfter bland annat fram det egna tänkandet kring hur diverse begrepp definieras. Risker finns att man antar att alla andra tolkar ett ord eller en mening på samma sätt som en själv. Det är här viktigt att diskutera om resultatet ger en verklig bild av det som egentligen undersöks, alltså dess validitet.

För att fastställa denna studies validitet menar vi att den bör överensstämma med såväl syfte som frågeställningar. Diverse metoder och verktyg har noga valts ut för att en relevant data ska ha kunnat samlas in. För att kunna mäta validiteten i undersökningen har både intervjuer och observationer används, där forskollärarna beskrivit i ord hur de arbetar med barns inflytande och delaktighet samt hur vi konkret under observationerna sett hur de arbetar med detta ämne i praktiken. Genom handledning och i olika diskussioner med varandra har

ifrågasatts såväl teorier och diverse beskrivningar, som olika uppfattningar kring hur giltigheten av det som mäts verkligen synliggörs i studiens beskrivning.

Generaliserbarhet

Resultaten från undersökningen kan vara generaliserbara, men eftersom resultaten enbart kommer att visa på resultat specifikt ifrån de förskolor där studien utförts ses undersökningen mer som av en relaterbar karaktär. Relaterbarhet innebär i det här sammanhanget en slags underkategori till generaliserbarhet. Att arbetet är relaterbart innebär att undersökningen ska beskrivas så noga som möjligt för att andra ska kunna jämföra den aktuella studien med sina egna undersökningar (Stukat, 2005).

För att kunna få ett verklighetstroget resultat har vi kategoriserat förskollärarnas svar kring en specifik fråga och gjort några jämförelser mellan förskolorna i studien, vilket gör att reliabiliteten vid en kvalitativ undersökning kan förstärkas (Stukat, 2005). Undersökningen omfattar relativt få personer, men inga bortfall inträffade. Ifall bortfall skulle inträffat fanns det möjligheter till fler personer att tillgå på förskolan, vilka hade kännedom om vår studie. Utifrån våra egna erfarenheter i det studerade området anser vi att de svar som getts kring intervjufrågorna och det som sågs utifrån själva observationerna även kan omfatta andra förskollärare som arbetar på andra förskolor i Sverige.

Bearbetning och analys av intervjuer

Esaiasson m.fl. (2007) hävdar att i en respondentundersökning är det de svarande som studeras och fokus ligger på deras svar och tankar. Alla respondenters enskilda svar, kring det aktuella området, ses här som betydelsefullt. För att kunna finna något slags mönster utifrån de givna svaren ges samma frågeställningar till alla deltagarna.

Med hjälp av smartphonen spelades svaren på intervjufrågorna in, därefter lyssnades detta av ett flertal gånger för att sedan transkriberas. Det skrivna materialet läses igen, flera gånger. För att få en tydligare överblick kring alla respondenters enskilda svar skrevs alla svar på en fråga ner gemensamt under respektive fråga. Utifrån de olika respondenternas utsagor indelades svaren i två olika temaområden så som förhållningssätt och barns tillträde. Temaområdena valdes ut genom att kopplingar till studiens syfte gjordes. Det vill säga att temaområdena bildades utifrån själva svaren. Först lästes svaren igenom mer ingående och tolkningar gjordes kring respondenternas svarsmeningar och ord, för att finna kopplingar till de aktuella temaområdena. Ord och meningar klipptes ut och sattes under respektive temaområde på ett nytt pappersark. Återigen lästes svaren noga igenom. Följande frågor ställdes till det skrivna materialet: Vilket budskap lyfts fram i texten? Besvarar texten intervjufrågorna? Kan det som sägs av förskollärarna tydligt kopplas till våra frågeställningar i syftet?

I mötet med respondenterna sker ett samspel oss emellan, där viss kommunikation ingår i det sociala sammanhang som utspelar sig. Säljö (2000) skriver att interaktion med kommunikativt samspel är en av det sociokulturella perspektivets grundtankar. Här ges kommunikationen i sig möjlighet att vidareutvecklas och utformas så att en förståelse kan skapas utifrån själva intervjusituationen. Med hjälp av artefakter så som språkliga, intellektuella och fysiska kan här indirekta erfarenheter synliggöras. De förmedlade erfarenheterna tas tillvara och kommuniceras med hjälp av språket. Via artefakter lagras erfarenheterna och i intervjuerna delas de med andra. Han lyfter även fram att respondenterna tolkar omvärlden på sitt sätt och genom kommunikationen förs deras tankar och erfarenheter vidare, vilket alltså handlar om

mediering. Kunskap fångas således upp och samlas konkret ihop, genom att svaren lästes, klipptes ut och sattes samman på nytt utifrån temaområdena.

Innehållet i respondenternas svarstext har således utifrån en systematisk undersökning klassificerats. Det vill säga att det tankeinnehåll, alltså svaren, som framkommit ur intervjumaterialet har satts under sammanfattande rubriker, det vill säga två temaområden som anses vara relevanta för vår studies undersökning.

Bearbetning och analys av observationer

Vid en observation med utgångspunkt i en kvalitativ forskningsansats hävdar Bjørndal (2003) att den insamlade data blir mer trovärdig, på grund av att respondenten fritt ges möjligheter att uttrycka sina upplevelser och förståelser kring det undersökta. Analys handlar här om att tolka, kategorisera och kartlägga olika mönster i observationerna. Undersökningens analys riktar således in sig på en mönsterstruktur där förståelse ges en betydelsefull roll.

Först skapades en observationsmall, vilken användes som ett stöd under själva observationen. Sedan genomfördes själva observationen och anteckningar gjordes på observationsmallen. Med observationsmallfrågorna som grund gjordes tolkningar av det som observerades. Dagen efter transkriberades anteckningar från observationsmallen till ett skrivet dokument. Det skrivna dokumentet läses igen, flera gånger. Med grund i våra tolkningar sorterades anteckningarna i två olika temaområden så som förhållningsätt och barns tillträde, utifrån ett sociokulturellt perspektiv. Efter detta lästes materialet igenom och reflekterades över ännu en gång. Observationerna ska ses som ett komplement till intervjufrågorna med temaområden som har en anknytning till varandra. Temaområdena uppkom ur själva svaren. De två temaområdena behandlar även samspel, språk och kommunikation, sett utifrån ett sociokulturellt perspektiv. Följande frågor ställdes till det observerade materialet: Vad är det som gör att barnen får/inte får tillträde? Vilka verbala uttryck kan utläsas ur materialet? Hur och när särskiljs det enskilda barnets inflytande och delaktighet kontra gruppens?

I observationen blev samspel i diverse sociala sammanhang synliga, där både förskollärare och barn ingick. Interaktionen i de sociala sammanhangen är en av utgångspunkterna i det sociokulturella perspektivet. Till exempel uppstod kommunikativa möten kring diverse rutiner, bland annat i samlingen och maten. Med hjälp av kommunikation skapas olika verktyg vilka kan ge barnen stöd i att fysiskt handla själva, vilket gör att det sker ett slags samspel mellan individen och verktygen som används. Alltså kan olika kunskaper approprieras, vilket enligt Säljö (2000) handlar om att ta till sig. Genom de språkliga kommunikationerna kan således direkta erfarenheter göras, vilka sker omedelbart i det direkta mötet människor emellan. I observationen tolkas såväl språkliga som fysiska handlingar. Artefakterna ses som resurser för att ett agerande ska kunna ske och utifrån detta kan en förståelse tolkas kring det som sker. Med hjälp av observationsmallen kan respondenternas språk och agerande löpande beskrivas. Genom artefakter kan kunskap lagras och erfarenheter delas med andra. Observationsmaterialet fångar upp och samlar ihop de kunskaper som blir synliga. De språkliga och fysiska handlingar som synliggörs under observationen skapar tillfällen för att få syn på olika mönster och kommunikationen oss emellan kan öppna upp för nya möjligheter. Det insamlade materialet kategoriseras och olika mönster kan utifrån observationerna kartläggas utifrån temaområdena. Det handlar om att den enskilde individens tänkande och handlande utgör kunskaper som skapas i diverse samspel med andra människor (Säljö, 2000).

Resultat

Kapitlet inleds med att respondenterna beskrivs vid fiktiva namn, för att skydda deras identitet. Sedan följer en gemensam sammanfattning av förskollärarnas tankar om inflytande och delaktighet. Därefter redovisas resultaten av intervjufrågorna utifrån två olika temaområden, förhållningssätt och barns tillträde. I varje temaområde lyfts några intressanta svarsalternativ fram. Därefter redovisas resultatet av observationerna utifrån samma temaområden. Även här lyfts några intressanta observationstillfällen fram.

Beskrivning av respondenter

Respondenterna har getts följande fiktiva namn: Klara, Kajsa, Lena och Lotta. Eftersom det är fyra förskollärare som intervjuats på två olika förskolor, har de som arbetar på samma avdelning getts namn som börjar på samma bokstav. Det vill säga att Kajsa och Klara, som börjar på K, arbetar på samma avdelning på den förskolan som bedrivit verksamhet i cirka trettiofem år. Lena och Lotta, som börjar på L, arbetar tillsammans på en annan avdelning i en annan förskola som är relativt nybyggd, där verksamhet bedrivits i ett och ett halvt år.

Förskollärarnas tankar om inflytande och delaktighet

Förskollärarna menar att inflytande och delaktighet innebär att barnen ska vara med och bestämma, det vill säga påverka sin vardag som till exempel vid val av aktiviteter och vem de vill leka med. De lyfter fram att det är viktigt att man är närvarande och lyhörd, att man lyssnar in barnen och de får känna att deras åsikter är viktiga. Det uttrycks att en samspelande atmosfär bör finnas i mötet med barnen, där förskollärarna bland annat engagerar sig i deras åsikter. Med hjälp av språket försöker förskollärarna förstå och stödja barnen i att förmedla sina avsikter.

I samlingen innan maten brukar jag låta barnen berätta om vad de vill. Då berättar de allt möjligt. Ibland handlar det om vad de har gjort i helgen. Ibland frågar jag dem olika saker. Som till exempel vad de skulle vilja att vi gjorde på förskolan. Då brukar de komma med en massa förslag, som rymdskepp och ha rytmik. Ibland tycker jag att de har åsikter om allt på förskolan. (Kajsa)

Barnen visas respekt genom att förskolläraren är lyhörd för barnens tankar och skapar möten genom samlingen där barnens världar kan lyftas fram. Barnen ges här vissa möjligheter att få sin röst hörd, de ges tillfälle att delta i sociala sammanhang och de ges även ett visst utrymme att uttrycka egna val och åsikter. Kajsa beskriver att hon är intresserad och lyssnar in barnen, visar öppenhet för deras skilda uppfattningar och åsikter om det som sker i deras liv, samt i förskolans vardag.

Barnets behov, barnens viljor och perspektiv framkommer i svaren som betydelsefulla i arbetet med barns inflytande och delaktighet i förskolan. Pramling Samuelsson och Sheridan (2003) lyfter fram att grundförutsättningen för att man ska kunna arbeta med barns inflytande på ett meningsfullt sätt handlar om att man i förskolan tar vara på barnens perspektiv. Vilket Kajsa gör genom att barnen ges utrymme, där de kan uttrycka sina tankar och således får viss möjlighet att påverka sin egen situation på förskolan. Förskollärarna anser även att barnen ska ha inflytande och delaktighet i allt som handlar om dem, bland annat deras egen miljö. De menar att miljön ska ändras utefter barnens intressen för att de ska kunna ges möjlighet att upptäcka och lära. Detta kan jämföras med att Åberg och Lenz Taguchi (2005) beskriver miljön som betydelsefull utifrån att de vuxna aktivt lyssnar på barnen och tar till sig barnens tankar kring vad de inspireras av. Då hävdar de att miljön blir meningsfull och barnen kan

vara delaktiga och ges möjlighet att påverka miljöns utformning. Gren (2007) tar även upp lärmiljön som betydelsefull, där barnen ska få ett reellt inflytande och delaktighet och kunna påverka såväl innehåll som arbetssätt.

Resultat från intervjuer

Temaområde: förhållningsätt

Förskollärarna lyfter fram flera delar kring deras förhållningssätt i arbetet med barns inflytande och delaktighet i förskolan. Nedan följer några utdrag ur förskollärares tankar och åsikter om lyhördhet och lyssnande, socialt samspel och det egna förhållningssättet kring inflytandets och delaktighetens utrymme. Andra delar som framkommer i respondenternas svar handlar bland annat om möten mellan förskollärarna och barnen, barnsyn och barnperspektiv.

Bland annat beskriver Klara att det är viktigt att vara lyhörd och lyssna på barnen.

Som förskollärare måste man vara lyhörd och lyssna in vad barnen har att säga.
Jag menar att det är viktigt att barnen får känna sig betydelsefulla och lyssnade på.
Det är även viktigt att vi vet och vågar tro att alla barn kan mycket. (Klara)

Klara beskriver här en slags samspelande atmosfär, vilket även Sommer (2005) hävdar ligger till grund för att barnen ska kunna få möjligheter till medbestämmande. Genom att delta i sociala sammanhang, där samspel och respekt ges utrymme, kan barnen få möjlighet att bli delaktiga i olika situationer och beslutstaganden. Att barnen under dagen ska få uppleva möten där de kan påverka på något sätt menar Klara är betydelsefullt, man kan till exempel fråga vad barnen vill göra. Själva mötet mellan förskollärarna och barnen är något som även Emilson (2008) påstår vara av stor vikt, hon hävdar att det är grundläggande för att barns utveckling och lärande ska kunna ges plats.

Lena menar att det är betydelsefullt att man reflekterar över det egna förhållningssättet och att barns möjligheter till inflytande och delaktighet ges utrymme under hela barnens vistelsetid i förskolan.

Det handlar om sig själv. Vilken syn man har på barns inflytande och delaktighet.
Jag tycker inte att man kan dela upp barns inflytande och delaktighet under vissa tider på dagen, utan det gäller att tänka och arbeta med det under hela dagen. I allt det som handlar om barnen tycker jag att de ska ha inflytande i och få vara delaktiga i. (Lena)

Klara och Lena menar att deras förhållningssätt påverkar barnens inflytande och delaktighet. Lena anser att barns inflytande och delaktighet inte kan delas upp, utan att det ska genomsyra hela dagen på förskolan. Hon beskriver att det handlar om det egna förhållningssättet, att när man som pedagog väljer att involvera barnen styr man barnens möjligheter till ökat inflytande och delaktighet. Genom att ta reda på barnens intresse och önskemål, exempelvis via barnintervjuer, menar förskollärarna att barnen kan göras delaktiga kring olika aktiviteter. Att låta barnen själva få prova, utforska och upptäcka, samt själva få välja material och hur de vill använda det tycker förskollärarna är viktigt. Även Åberg och Lenz Taguchi (2005) hävdar att hur barnens delaktighet skapas beror på när och hur de vuxna ger barnen möjlighet att få vara delaktiga. Lotta tar även upp barnsyn och kunskapssyn som förhållningssätt.

Jag tycker att man behöver utmana sig själv för barns inflytande och delaktighet, för vad är det som kan hända? Vad händer om man säger ja? (Lotta)

Lotta uttrycker här vikten av att reflektera över sitt eget förhållningssätt, att utmana det egna arbetssättet kring barns inflytande och delaktighet. Hon lyfter fram att det är viktigt att reflektera över hur man själv tänker i olika situationer då barnen vill så mycket. Lotta betonar även den fria leken, vilken hon menar har en stor plats i förskolan, som främsta möjligheten till barns inflytande och delaktighet. Sommer (2005) hävdar att de erfarenheter man har med sig styr de egna uppfattningarna och åsikterna. Det kan handla om såväl individuella erfarenheter som de som skapats i olika möten med barnen. Även Bjervås (2003) påstår att det är betydelsefullt att reflektera över den egna barnsynen och hur detta kan komma att uttryckas i verksamhetens vardag.

Barnombudsmannen (2013a) som bland annat företräder barnens rätt till inflytande och delaktighet lyfter fram betydelsen av att låta barnen komma till tals och ta tillvara på deras expertkunskaper. Genom att barnens erfarenheter och erfarenanden lyfts fram hävdar Karlsson (2009) att barnens kunskaper blir betydelsefulla, för såväl den enskilda individen som i det sociala samspelet. Då barnen delger sina kunskaper påstår hon att deras olika sätt att uttrycka sig på blir synliga. När man som förskollärare försöker sätta sig in i barnens sätt att tänka beskriver Kajsa att det ges fler möjligheter till att få syn på barnens olika sätt att uttrycka sig på, vilket handlar om att tolka barns perspektiv.

Temaområde: barns tillträde

När det handlar om barns tillträde kopplat till barns möjligheter till inflytande och delaktighet framkommer en del betydelsefulla delar. Nedan följer utdrag ur förskollärares tankar och åsikter om barns tillträde, när barnen ges möjlighet till och om de verkligen får inflytande och delaktighet. Delar som bland annat handlar om vilka möjligheter barnen ges till fria val i verksamheten och hur vissa fria val egentligen styrs av förskollärarna, samt att en del val begränsas av vissa hinder lyfts fram. Andra delar som framkommer i respondenternas svar handlar bland annat om möten där barnen kan påverka sin vardag i förskolan och demokrati i arbetet med barns inflytande och delaktighet.

Att barnen ska få välja lekkamrat, bestämma och påverka miljön framkommer i intervjuerna.

Barnen ska få vara med och bestämma. Förskollärarna ska lyssna på barnens intressen och utefter detta ändra miljön, utifrån barnens perspektiv. (Lotta)

Att själva få välja vem man ska leka med och ibland få välja om man vill vara ute eller inne, till exempel på förmiddagen. (Kajsa)

I den fria leken, som vi har mycket av, får barnen själva välja aktivitet och vilket material de vill leka med. Jag tycker det är bra om barnen får prova på, utforska och upptäcka på egen hand. (Lena)

Lotta påstår att man ska utgå från barnens perspektiv genom att lyssna på barnens intressen och därefter förändra miljön. Reis (2011) beskriver att närma sig barns perspektiv handlar om att barnen själva deltar i att lämna information och de vuxna följer barnens intentioner. Barnen ska enligt Skolverket (2010a) få göra egna val och vara delaktiga i diverse beslutstaganden, vilket både Lotta, Kajsa och Lena tar upp. Att barnen ska få välja lekkamrat och material, samt vart de vill leka beskrivs av förskollärarna som betydelsefullt. Barnens inflytande och delaktighet tolkar vi utifrån förskollärarnas beskrivningar vara att barnen ska

ges många möjligheter att få välja. Att barnen ska få bestämma verkar mer handla om att göra förändringar i miljön. Läroplanen för förskolan (Skolverket, 2010a) lyfter även fram att miljön i förskolans verksamhet ska utformas med grund i barnens intressen och behov, för att de ska kunna ges möjligheter att bli delaktiga och ha inflytande.

Det framgår även att förskollärarna lyfter fram barnens möjligheter till fria val, där de egentligen till viss del styrs av förskollärarna själva.

I samlingen får barnen se på bilder vad som erbjuds. Där finns bilder på aktiviteter/material som finns att tillgå. Här kan även de yngsta barnen vara med, genom att prata, peka, titta och välja vad de vill göra. Det material som barnen väljer tar vi fram tillsammans. (Klara)

De bilder som erbjuds i samlingen har förskollärarna redan i förväg valt ut. Barnens tillträde till det valda materialet styrs utifrån att förskolläraren är med och ta fram det. I ett sociokulturellt perspektiv sker barnens lärande enligt Dyste (2003) i en gemensam handling med andra människor, vilket således blir betydelsefullt när förskollärarna här beskriver att de ger barnen utrymme att konkret själva få välja vad de vill göra. Barnen använder sig även av kroppsspråket när de bland annat pekar på vad de vill göra. Ladberg (2003) redogör för att kommunikation även innefattar diverse kroppsspråk, vilket även Klara till viss del beskriver.

Att barns möjligheter till inflytande och delaktighet begränsas av vissa hinder blir även synligt genom intervjuerna.

Man måste äta vid en viss tid när maten kommer. (Lena)

Vissa ”saker” blir måsten, som när vi alla måste äta samtidigt. Barnen kan till exempel inte gå ut när de vill, det måste finnas en vuxen med. Samma sak när vi är ute, några barn kan inte gå in när de vill utan en vuxen. (Kajsa)

Ibland fungerar inte vissa saker som barnen önskar. Det kan handla om tidsbrist, för många barn eller få pedagoger vilket gör att det blir svårt att hinna med varje enskilt barn. (Lotta)

Lena, Kajsa och Lotta menar att barns tillträde ibland kan begränsas eller hindras av olika skäl. Även Åberg och Lenz Taguchi (2005) skriver att förskolans verksamhet är uppbyggd kring diverse tider som måste hållas, vilket de hävdar indirekt gör att förskollärarna omedvetet utövar en slags makt.

Kajsa beskriver att när barnen ska välja plats vid maten behöver en del barn känna trygghet och vill kanske därför sitta på samma plats varje dag, vilket blir ett dilemma om något annat barn redan har satt sig där. Detta är något som bland annat Säljö (2000) ställer sig fundersam kring. Han ifrågasätter om detta maktinnehav, där lusten sätts framför det egna behovet, verkligen är sunt för barnen. I morgonmötet på Lenas förskola får barnen delta i såväl stora som små grupper. Här ges barnen möjligheter till inflytande och delaktighet utifrån att de får välja vad de vill göra under dagen. Här kommer barnen med många idéer på vad de vill göra. Lena lyfter även upp möjligheterna till att få fortsätta med sina val efter maten. Till exempel om barnen målar inne på förmiddagen så kan de även ges möjlighet att få fortsätta att måla inne eller ute efter maten. Även Klara lyfter upp att barnen ska få uppleva möten där barn kan påverka på något sätt under dagen som till exempel i samlingen, där de ges möjlighet att välja sång, i uteleken och inneleken, där de kan välja lekkamrat och vad de vill göra. Kajsa beskriver att man kan få in barns inflytande och delaktighet genom att hjälpa varandra. Bland

annat vill barnen ofta hjälpa till genom att till exempel duka fram frukost, torka av bord, städa eller välja bok när det är lässtund.

I intervjuerna framgår vissa tillfällen där förskollärarna redan i förväg ordnat med till exempel miljön för att barnen själva ska kunna få välja fritt vad de vill göra. Det vill säga att förskollärarna inte styr situationen här och nu, utan verksamheten är redan formad utifrån barns möjligheter att kunna komma åt eller själva agera utifrån egna val. Under vilan ska till exempel alla barn som går på Lena och Lottas förskola ligga på madrasser, men barnen väljer själva om de vill sova eller inte. På Kajsa och Klaras förskola är det bestämt i förväg att de yngre barnen ska ligga på madrasser och sova, medan de äldre barnen sitter i en soffå och ska lyssna på en saga. Sagan som de ska läsa vid vilan väljs ut av barnen själva. På Lena och Lottas förskola däremot innebär ett val av bok något helt annat. Här får varje enskilt barn, via lottning, möjlighet att ta med en valfri bok till förskolan. Barnen får sedan själva presentera boken för de andra barnen. Att inflytande och delaktighet även innebär demokrati är något som endast Kajsa lyfter fram. Hon beskriver att demokrati handlar om att man inte kan styra och bestämma allt själv. En tolkning av Kajsas utsaga kan handla om individens frihet och integritet, hänsyn till andra människor, alla människors lika värde, rättvisa samt egna och andras rättigheter samt skyldigheter. I läroplanen för förskolan (Skolverket, 2010a) framgår det tydligt att förskolan har ett demokratiskt uppdrag, där verksamheten ska utformas utifrån diverse demokratiska värderingar.

Resultat av observationer

Temaområde: förhållningsätt

Förskollärarnas förhållningssätt kring barns inflytande och delaktighet kunde ses i vissa situationer i det dagliga arbetet på förskolorna. Nedan följer några utdrag ur våra löpande protokoll bland annat så lyfts samlingen, den fria leken och aktivitetsväljaren, samt uteleken fram. Vid terminens början satte förskollärarna permanent upp olika bilder på en stor tavla, aktivitetsväljaren. Aktivitetsväljaren består av ett flertal bilder på olika aktiviteter som barnen kan välja mellan. Vid varje bild finns ett antal rutor i vilka barnen ska sätta sin bild. Antalet rutor vid bilderna varierar. Under observationernas gång kunde vi således urskilja vissa förhållningssätt hos förskollärarna. Bland annat synliggjordes demokratiskt förhållningssätt och pedagogisk medvetenhet, samt samspel och etiskt förhållningssätt.

Följande beskrivning är Klaras förhållningssätt under en samlingsstund.

Barnen sitter på golvet i en ring. De har inga bestämda platser utan väljer själva var de vill sitta. Klara berättar att barnen ska få välja "samlingslåda". De tre samlingslådorna är placerade ca en och en halv meter upp, ovanför henne, på en hylla. Klara vänder sig till ett barn och frågar om barnet vill välja en låda. Barnet pekar på en av lådorna på hyllan. I den valda lådan finns flera fiskar och ett metspö. Förskolläraren plockar upp fiskarna och lägger dem på ett blått tyg på golvet. Barnen får därefter fiska i tur och ordning, med start på det barn som sitter närmast till vänster om Klara. Flera av barnen får hjälp av Klara med att hålla metspöet så att det "fångar" fisken, utan att de på något sätt har signalerat att de behöver denna hjälp. När alla barnen har fiskat klart bestämmer Klara att de ska sjunga en avslutningssång. Den som vi brukar sjunga säger hon.

I samlingsstunden ges barnen viss möjlighet att få inflytande, när de själva väljer var de vill sitta. Därefter är det endast det barn som får välja samlingslåda som gavs inflytande när lådan skulle väljas. Klara har ett strukturerat och relativt klart samlingsinnehåll utifrån vilket hon ger ett visst barn möjlighet till inflytande och där alla barn är delaktiga. Johansson (2003)

skriver att inflytande och delaktighet oftast innebär att barnen i förskolan ska få vara med och välja, få bestämma och ta egna beslut. Ett demokratiskt förhållningssätt, där Klara arbetar utifrån ett slags rättvisetänk genom att hon på ett strukturerat sätt låter alla barnen få delta, bli sedda och lyssnade på.

Nedan följer en beskrivning av Lenas samling med fokus på förhållningssätt.

Alla barnen och fröknar sitter på en rund matta på golvet och sjunger teckensånger tillsammans. Teckensångerna är beskrivna i ett sånghäfte, vilket förskollärarna konkret använder sig av i samlingen. Efter sångstunden är det dags för frukt. Ett barn säger: ”Jag vill följa med och hämta!”, ”Ja, kom. Det är klart du får!” svarar Lena. Efter frukten frågar hon barnen om de vill vara inne eller ute och leka. Alla barnen svarar inne. Lena kommer med ett förslag till barnen: ”Det var längesedan ni spelade spel. Är det någon som vill göra det?” Nästan alla barn svarade att de ville spela spel. Några barn valde att hellre klä ut sig till drake och leka. De barn som ville spela spel gick in i ett angränsande rum och hämtade några spel. Förskollärarna satte sig vid var sitt bord med några barn var. Under tiden de spelar spel ställer Lena frågor till barnen. ”Vems tur är det nu?” [...], ”Vad händer när jag [...]?” ”Varför tror ni att det blev så?” [...].

Förskollärarna lyssnar in barnen, bemöter deras intresse och initiativ. Barnen ges möjlighet att göra egna val, genom att välja om de vill vara inne eller ute och de ges även möjligheter att uttrycka sig genom att Lena ställer frågor till barnen som är relaterade till situationen. Hon har en pedagogisk medvetenhet. Eriksen Hagtvet (2004) hävdar att barn behöver språkstimulering och att de behöver stimuleras genom pedagogiska aktiviteter. Barnen i spelsituationen vet vilket material de behöver till aktiviteten, var det finns och kan hämta det själva.

Förskollärarna anses här ha ett öppet och tillåtande förhållningssätt. Barnen som spelar får viss stimulans i den valda aktiviteten. Förskollärarna spelar med barnen, kommunicerar med dem och vidgar deras sätt att tänka. När förskolläraren Lena ger barnen möjligheter att berätta kan deras tankar synliggöras, vilket Johansson (2003) påstår gör att andra personer kan få ta del av barnens olika uppfattningar. Vi uppfattar detta som att Lena har en tanke om att barnen lär i samspel med andra, eftersom hon lägger fram förslaget om att spela spel och utifrån detta ställer frågor där barnen utmanas i sitt sätt att tänka och reflektera, samt språkligt. Läroplanen för förskolan (Skolverket, 2010a) betonar att kunskap om varje barns erfarenheter och kunnande behövs, för att ett stödande och utmanande ska kunna ske. Även utifrån ett sociokulturellt perspektiv sker kunskapsutveckling genom att barnen lär och utvecklas i samspel med andra, vilket Vygotskij (1995) lyfter fram som betydelsefullt eftersom det sociala samspelet i sig kan leda till nya insikter och kunskaper.

Med utgångspunkt i aktivitetsväljaren följer nedan en beskrivning av Kajsas förhållningssätt under den fria leken.

Kajsa samlar barnen vid aktivitetsväljaren. Barnen får en i taget ta sin bild (ett kort på sig själv) och sätta upp på den aktivitetsbild som representerar det val av aktivitet som barnet vill göra. Några barn väljer att leka med småbilar, vilket gör att Kajsa följer med barnen till ett annat rum och plockar ner bilarna som står högt upp på en hylla, i ett stängt skåp. Uppe i skåpet finns även diverse små gubbar. Ett barn säger: ”Jag vill ha gubbarna med!” Kajsa svarar: ”Vill ni ha de små djuren också?”, ”Ja!” En del andra barn ville rita så de gick själva till ateljén, utan att fröken följde dem. Där tog de fram papper, tuschpennor och saxar från en hylla, som satt i barnens höjd. Efter att Kajsa plockat ner bilarna går hon in till ateljén. Hon blir stående och tittar på dem medan hon pratar med barnen.

Barnen ges här en viss möjlighet att genom aktivitetsväljaren få uttrycka vad de vill göra. Kajsa stöttar barnen i deras val av aktivitet, hjälper dem till exempel med att ta fram olika material som de behöver. Hon ger barnen möjligheter att ta egna initiativ och stimulerar även barnen att vidga sin lek genom att erbjuda dem att leka med smådjuret också. Kajsa visar här ett intresse för den lilla gruppens initiativ och vilja. Barnen ges här möjligheter att göra egna beslut som innefattar dem själva, de får göra egna val och ges möjlighet att ta viss kontroll över sin vardag på förskolan. Kajsa är delvis närvarande eftersom hon sedan går fram och tillbaka mellan aktiviteterna. Respekt visas dock för barnens intresse på så sätt att hon lyssnar på vad barnen önskar. När Kajsa kommunicerar med barnen i ateljén går hon inte ner på barnens nivå, utan står upp och bemöter dem relativt kort innan hon går vidare till de övriga barnen. Att man som förskollärare bör in ta en position i barnens höjd är något som Johannesen och Sandvik (2009) hävdar är betydelsefullt, för att man ska kunna närma sig barns perspektiv. Detta gör att förskollärarna kan få mer förståelse för barnens erfarenheter och intentioner, vilket även kan skapa bättre förutsättningar för vidare kommunikation.

Följande beskrivning är från Lottas förhållningssätt kring uteleken.

Efter lunchen bestämde förskollärarna denna dag att alla skulle gå ut eftersom alla varit inne på förmiddagen. När de är ute på gården och leker kommer ett barn fram och frågar Lotta om hon får måla ute. Lotta sätter sig ner på huk och frågar: ”Vill du måla med krita?” Barnet säger: ”Nej. Jag vill måla med flaskfärg.” ”Vad tror du att du behöver?” undrar Lotta och följer med barnet in för att hjälpa till att hämta materialet.

Eftersom alla barnen valde att leka inne under förmiddagen, bestämde förskollärarna att alla nu skulle gå ut. Lena visar ett här intresse för det enskilda barnets initiativ och vilja, samt ger barnet möjlighet att ta egna beslut. Barnet ges här utrymme att välja aktivitet och material, det vill säga vad barnet ville göra och vilket material det ville måla med. Pramling Samuelsson och Sheridan (1999) påstår att såväl språk och lärande som identitetsutveckling sker genom själva kommunikationen. På så sätt blir den enskilda individen, vilket i detta fall handlar om det barn som ville måla, någon som blir synlig både för sig själv och andra. Lotta visar en öppenhet för barnets intresse. Förskolläraren försöker här skapa en bättre förståelse för barnets intentioner och förutsättningar för kommunikationen genom att sätta sig på huk (Johannesen och Sandvik, 2009).

Temaområde: barns tillträde

Under observationernas gång kunde urskiljas flera olika faktorer som påverkade barnens tillträde till inflytande och delaktighet. Vad det är som gör att barn får tillträde och när de ges tillträde kunde ses i och runt olika situationer i det dagliga arbetet på förskolorna. Nedan följer några utdrag ur våra löpande protokoll med fokus på barns möjligheter till tillträde. Bland annat så lyfts en matsituation, en samling och en hallsituation fram.

Nedan följer en beskrivning av hur Lotta skapar tillträde för barnen att få inflytande och delaktighet runt en matsituation.

Innan det är dags för lunch frågar Lotta ett barn om det vill vara med och förbereda för maten. Barnet utstrålar glädje genom att visa ett stort leende och snabbt svara ”Ja!”. Lotta tar ner glas och tallrikar från köksskåpen och ställer dem på bänken bredvid sig. Barnet hämtar glaset och tallrikarna och ställer dem sedan på en ”serveringsvagn”. Därefter hämtar barnet besticken ur en låda i köket. Tillsammans räknar de sedan besticken så att rätt antal hämtas. Barnet ställer små kannor, till mjölk och vatten, på bordet. De går in till de andra barnen, där får det

barn som dukade presentera dagens mat, samt bestämma vem som får gå in och duka. Barnen tar själva både glas, tallrik och bestick och sätter sig sedan på en valfri plats vid borden. [...] Ett yngre barn, cirka två år, säger att det vill ha mjölk. Lotta bekräftar barnet: "Vill du ha mjölk?" Barnet nickar. Lotta tar en liten kanna med mjölk och ställer den vid barnet. "Varsågod!" Barnet tittar på Lotta och säger: "Jag kan inte!" Lotta bemöter barnet genom att svara: "Du kan väl prova att hälla mjölken själv först." "Nä, kan inte!", svarar barnet då. Lotta berättar för barnet hur de gör samtidigt som de tillsammans håller upp mjölk i barnets glas. Lotta bekräftar barnet genom att säga: "Titta vad bra du kunde hälla upp mjölk i ditt glas!" Barnet svarar då: "Jag kan!"

Lotta skapar förutsättningar för barnet att själv kunna agera och få tillträde att delta genom såväl språk som handlingar, vilket även Dyste (2003) påstår är betydelsefull för att ett lärande ska kunna ske. Även Emilson (2008) lyfter bland annat fram kommunikation och förhållningssätt som betydelsefullt i mötet med barnen, för att de ska kunna ges tillträde till inflytande och delaktighet. Genom att Lotta bjuder in barnet att vara delaktig i förberedandet av själva måltiden skapas förutsättningar för barnet att få tillträde att delta. Förskolläraren vägleder barnet genom att stimulera olika kompetenser, exempelvis så som språk, motorik, matematik och självförtroende, för att barnets kunskaper ska kunna vidareutvecklas. Barnet ges även utrymme att ha inflytande över vilka som ska få gå och duka. De andra barnen får tillträde till delaktighet genom dukningen, där de själva får ansvara för att de får med sig allt till bordet och har ett visst inflytande över var de vill sätta sig. Vilket enligt Emilson (2008) gör att barnen blir mer engagerade och inkluderade i själva verksamheten. Att barnen får inflytande i och möjligheter att delta i kommunikativa möten är således viktigt för att barnen ska kunna få tillträde, vilket blir synligt i sekvensen ovan kring "upphällningen av mjölken". När förskollärarna arbetar med barns inflytande och delaktighet på förskolan hävdar Johansson (2003) att språket i sig blir ett viktigt redskap. Lotta stöttar barnet och stärker dess möjligheter till självständighet i och med hennes förhållningssätt kring "mjölkkanan", vilket Orlenius (2001) handlar om att förskolläraren innehar makt men där barnet ändå ges utrymme för att få vara självständig.

I samlingen där Klara fiskade med barnen begränsades däremot barnens möjligheter till tillträde kring inflytande och delaktighet.

I samlingen fiskar barnen i tur och ordning. Barnet på Klaras vänstra sida får börja. Sedan följer turordningen åt höger. Klara hjälper flera barn att hålla fiskespoet för att fånga en fisk. De markerar inte på något sätt att hjälpen behövs.

Klara lägger fram fiskarna på tyget, tar tag i metspoet utan att fråga barnen och styr det till fiskarna. Utifrån Klaras relativt färdiga samlingsinnehåll genomförs samlingen utifrån ett visst strukturerat sätt, vilket gör att självbestämmandeprincipen (Orlenius, 2001) inte ges något större utrymme. Colnerud och Granström (2002) hävdar att förskolläraarnas beteende synliggörs genom de yttre handlingarna i vardagen med barnen, vilket Orlenius (2001) påstår kan göra att barns rätt till inflytande blir begränsat utifrån att förskolläraren grundar sina beslut på yrkesetiska ställningstaganden. Inför samlingen får barnen dock själva välja var de vill sitta, vilket ger dem visst tillträde till inflytande.

Följande beskrivning är från hur Lena skapar förutsättningar som ger barnen tillträde till inflytande och delaktighet i en hallsituation.

Lena säger: "Ska vi hjälpas åt att lägga överdragsbyxorna på golvet?" Barnet svarar: "Ja!" Och hämtar byxorna. Tillsammans lägger de ner överdragsbyxorna på golvet. Barnet sätter sig ner på golvet och trär in benen i överdragsbyxorna.

Lena säger: ”Det går ju jättebra. Där kommer den första foten. Och där kommer den andra foten.” Barnet skrattar. Lena ler och säger: ”Vad duktig du är. Du kan ju ta på dig själv! Vad behöver du mer när du ska gå ut?”

När Lena tillsammans med de yngsta barnen lägger fram deras överdragsbyxor för att de själva ska kunna ta på sig skapar hon vissa förutsättningar för tillträde till delaktighet. Lenas tanke tolkas här vara att hjälpa barnen att hjälpa sig själva. Hundeide (2006) som förespråkar ett sociokulturellt perspektiv hävdar att barn behöver en ”medhjälpare” som kan vägleda dem i deras utveckling, det kan handla om en person som är sakkunnig och agerar för att barnen ska kunna utveckla färdigheter och lärdom. Han lyfter även fram det språkliga samtalet som ett betydelsefullt redskap. I hallsituationen ses hur Lena stöttar barnet genom ord och handling.

Förskollärarna i undersökningen skapar olika förutsättningar för barnen att få tillträde kring inflytande och delaktighet. När barnen får möjlighet att uttrycka sina tankar fritt och ta olika beslut, ta egna initiativ och själva välja vad de vill göra ökar deras tillträde (Gren, 2007). När Lotta samspelar med ett barn som vill måla under utevistelsen skapas möjligheter för detta barn att få tillträde. I valet av aktiviteter ville några barn leka med småbilar. Genom att Kajsa är lyhörd och har ett här och nu fokus för barnens val av lek skapas genom kommunikationen vissa möjligheter för barnen att kunna få tillträde kring inflytande och delaktighet.

Att få vara delaktig utan att delta är något som Johannesen och Sandvik (2009) skriver kan vara problematiskt, eftersom delaktighet sker i en gemenskap med fokus på samspel. Bjervås (2003) lyfter fram att det också är betydelsefullt att reflektera över vilken barnsyn man har och hur detta, genom såväl förskollärarens ord som konkreta handlingar, uttrycks i den dagliga verksamheten. Förskollärares reflektioner över sitt eget förhållningssätt är något som även Johansson (2003) hävdar är betydelsefullt. I samspel med andra människor kan den enskilde individens tänkande och handlande utvecklas (Säljö, 2000).

Att försöka tolka barnens uttryck och åsikter genom deras ögon handlar om att försöka närma sig barnens perspektiv, alltså att aktivt lyssna, respektera och försöka förstå vad och hur barnen tänker (Johansson, 2003; Johannesen & Sandvik, 2009). Vilket Kajsa gör när hon erbjuder barnen ytterligare material till leken, i form av små djur. I situationen där Lena spelar spel med barnen samtalar de med varandra. Hon bjuder in barnen med frågor som utmanar deras tänkande och främjar deras språk. Genom att reflektera tillsammans under spelets gång påstår Dyste (2003) att barnen kan ges möjligheter att på ett konkret sätt få vara delaktiga kring såväl verbala uttryck som handlingar.

Andra förutsättningar som synliggjordes under observationen kring barns inflytande och delaktighet, där de ges möjligheter till tillträde, är bland annat hur förskollärarna förhåller sig till barnen, hur de skapar förutsättningar och hur den pedagogiska miljön inbjuder barnen tillträde till inflytande och delaktighet.

Den pedagogiska miljön ses påverka barns tillträde på olika sätt. Lena och Lotta arbetar på en nybyggd förskola, där miljön sågs vara välplanerad och inbjudande med tanke på barns tillträde. Materialet var till viss del tillgängligt, eftersom det mesta var i barnens höjd. På förskolan fanns även låga stolar och låga bord. Barnen hade tillgång till alla rum under hela dagen, delar av väggarna och dörrarna bestod av glas. I ateljén fanns även en diskbänk i barnens höjd, med tillgång till vatten. Förskollärarna berättade att de möblerar ofta om utefter barnens behov och önskningsar. Detta är något som Skolverket (2010a) betonar som betydelsefullt för att barnen ska kunna ges möjligheter att bli delaktiga och få inflytande. De

skriver således att miljön i förskolan bör utformas utifrån barnens intressen och behov. Bland annat så sägs det att materialet ska vara inbjudande och finnas lättillgängligt för barnen. Vad barnen kan och inte kan göra påstår Åberg och Lenz Taguchi (2005) påverkas av hur de vuxna i förskolan ordnar miljön. Kajsa och Klara arbetar på den äldre förskolan, där rummen sågs vara små och inte så många. Bord och stolar var höga, barnen satt på tripp trapp stolar. Materialet var delvis på barnens nivå, men även högt upp på hyllor och i stängda skåp. Inne begränsade både grindar och stängda dörrar delvis barnens utrymme under dagen.

Diskussion

I följande kapitel diskuteras undersökningens resultat. Kopplingar görs till en del tidigare forskning och teorier. Inledningsvis diskuteras och argumenteras metodvalet, därefter följer en resultatdiskussion kring de två temaområdena, förhållningssätt och barns tillträde. Nedan lyfts även pedagogiska konsekvenser fram och slutligen även förslag på vidare forskning.

Metoddiskussion

För att kunna få en insikt i hur de intervjuade kunde komma att uppfatta frågeställningarna i intervjun utfördes en pilotstudie. Esaiasson m.fl. (2007) lyfter fram att en pilotstudie bör utföras på en mindre grupp människor, vilket även ansågs vara av betydelse för utformningen av intervjufrågorna. Visserligen användes förskollärare i pilotstudien och inte ”vanliga” människor som Esaiasson m.fl. (2007) betonar. Om ”vanliga” människor ingått i pilotstudien borde antagligen frågorna varit mer beskrivande för att de skulle kunna få en inblick i förskolans vardag. Att använda sig av förskollärare ansågs vara av vikt för att undersökningens resultat skulle kunna vara relaterbar till andra verksamheter där barns inflytande och delaktighet ska ges utrymme. Utifrån detta gavs en inblick i hur frågorna kunde förstås och kännedom om hur frågeställningarnas utformning kunde komma att tolkas och således påverka vilka svar som gavs. Eftersom vi hade personlig kännedom om de personer som kom att ingå i pilotstudien förväntades att alla skulle återkoppla detta ”uppdrag”. Således blev inte resultatet av denna pilotstudie eftersom ett svar uteblev, vilket gjorde att det i stället gavs möjligheter att reflektera över sådant som vi trodde bara skulle fungera. Detta kan däremot vara betydelsefullt att ta med sig inför kommande forskningsuppdrag.

I de svarsutlåtanden som uppstod utifrån de intervjufrågor som ställdes till förskollärarna blev deras beskrivningar av den verklighet de befinner sig i synliga. För att kunna ta del av förskollärarnas verklighet är det betydelsefullt att möta förskollärarna och barnen i deras naturliga miljö, vilket även Allwood (2004) hävdar är en betydelsefull aspekt i en kvalitativ forskningsansats. I de strukturerade observationerna som genomfördes, med grund i observationsmallen, visades en slags verklighet som kunde uppfattas på flera olika sätt. Vilket innebär att förskollärarens olika förhållningssätt uppmärksammades utifrån den enskilda observatörens sätt att se på situationen med grund i observationsmallens frågeställningar. I undersökningen ses observationerna som komplement till intervjufrågorna, vilket enligt Bjørndal (2003) kan leda till att nya aspekter blir synliga. Under observationerna synliggjordes några förskollärares intervjusvar i samband med aktiviteterna, vilket gjorde att det gavs en inblick i hur väl förskollärarnas beskrivningar av förhållningssätt och arbetssätt synliggjordes i verksamheten. I och med att undersökningen endast genomfördes under en dag sågs studien påverkas av observatörens närvaro. För att minska de faktorer som tillfälligt påverkar situationen påstår Bjereld m.fl. (2009) bland annat att samma person bör intervjuas flera gånger, vilket vi menar även kan gälla observation. De observerade förskollärarna uppmärksammade observatörens närvaro, vilket påverkade det aktuella tillfället. Observatörens tillstånd påverkades av förskollärarnas lust att ingå i dialog med observatören, vilket kan uppfattas vara orsaken till att vissa barn sågs bli nyfikna och intresserade av vad observatören gjorde. För att de faktorer som påverkade observatörens närvaro ska kunna minska kan observationen behövas göras om flera gånger. Även Bjørndal (2003) lyfter fram observatörens tillstånd som betydelsefullt för hur de aktuella tillfällena upplevs och vad som sedan kan komma att antecknas. Om undersökningen hade pågått under en längre tid hade observatörens roll kunnat bli annorlunda då? Möjligtvis hade observatörens närvaro kunnat bli mindre intressant.

Utifrån att ett strategiskt urval kring val av undersökningsgrupp gjordes, så upplevdes förskollärarnas svar vara relaterade till läroplanen för förskolan (Lpfö 98, reviderad 2010), vilket påverkade studiens resultat. Att välja ut några få förskollärare till undersökningen med öppna kvalitativa intervjuer skriver Stukat (2005) är en betydelsefull faktor, eftersom metoden är tidskrävande. När förskollärarna intervjuades enskilt framkom liknande svar och en viss variation kunde utläsas i resultaten. Hur kan vi förstå det? Att få reflektera kring sina egna erfarenheter och kunskaper om inflytande och delaktighet är betydelsefullt, för att olika uppfattningar ska kunna urskiljas inom en viss tidsperiod i vår studie. Genom att dela på förskollärarna ges ytterligare möjligheter till variation i svaren, eftersom de annars kan påverkas av varandra. Utifrån våra reflektioner över intervjufrågorna upplevdes vissa frågor vara mindre relevanta för studiens syfte, kanske eftersom fokus ligger på förskollärarna. Bland annat de frågor som handlar om läroplanens synliggörande i verksamheten och hur barnen upplevs se på sin egen process, samt hur detta görs synligt i verksamheten.

Resultatdiskussion

Utifrån tolkningar av förskollärarnas beskrivningar ses inflytande och delaktighet som betydelsefulla delar och bör ges stort utrymme i det dagliga arbetet med barnen på förskolan. Lena poängterar bland annat att allt som berör barnet ska de ha inflytande och delaktighet i. I barnkonventionen skriver barnombudsmannen (2013b) att de vuxna ska lyssna på det barnet uttrycker, eftersom barnet har rätt att uttrycka sig i allt som rör dem. Kan barnen verkligen ha inflytande och delaktighet i allt som berör dem? Som förskollärare önskar man att alla barn ska kunna ges möjligheter till inflytande och delaktighet, men studien visar att detta inte alltid fungerar i praktiken. Bland annat beskriver förskollärarna att faktorer som maten och raster begränsar barnens rätt till inflytande och delaktighet. I observationerna kunde en förståelse ges för de faktorer vilka sågs som begränsningar. Utifrån detta menar vi att barnen är begränsade i sin rätt att uttrycka sig i allt som de är involverade i. Vygotskij (1995) lyfter bland annat fram barnens rätt att vara delaktig som en central utgångspunkt för att barnen ska kunna ges möjligheter att vidareutvecklas.

Förskollärarna är engagerade i barnen. De lyssnar på barnen, bemöter dem med respekt, visar intresse och en närvaro i vardagen på förskolan. Detta är även något som Pramling Samuelsson och Sheridan (2003) lyfter fram som betydelsefullt, men de påstår även att förskollärarna bör ge barnen utrymme att få uttrycka sig och stötta dem att klara saker själva. Det handlar enligt oss om att hjälpa barnen att hjälpa sig själva och inte göra ”saker” åt dem. Att förskollärarna i undersökningen tar barns perspektiv uppfattar vi kan öppna upp för möjligheter att involvera barnen och göra dem delaktiga, vilket även Pramling Samuelsson och Sheridan (2003) betonar.

Under observationerna kunde vissa förhållningssätt urskiljas bland annat ett demokratiskt förhållningssätt, exempelvis ses här Klara arbeta med barnen i samlingen utifrån ett slags rättvisetänk med ”fiskarna” och ett pedagogiskt medvetet förhållningssätt, där Lena exempelvis i spelet ses stimulera barnen genom olika frågeställningar som är direkt kopplade till den pågående aktiviteten. Förhållningssättet hos förskollärarna tolkas här ha en betydelsefull roll för barnens möjligheter till inflytande och delaktighet. Ett rättvisetänk kan ge alla barn lika mycket plats att delta, men handlar det egentligen så mycket om inflytande och delaktighet. Vi tror detta även kan handla om att försöka ha en slags individuell relation med barn i en normativ verksamhet, där barngrupperna i dagens läge är stora. Att däremot stimulera barnen i sin aktivitet, bjuda in barnen och skapa utrymme för en spontan relation uppfattas av oss vara betydelsefullt för att barnen ska få möjlighet till inflytande och

delaktighet. Förskollärarna ses ändå ha ett arbetssätt där en samspelande atmosfär och en pedagogisk medvetenhet synliggörs, i vilken de skapar möjligheter till möten med barns världar. Detta lyfter även Johansson (2003) fram, vilket kan kopplas till ett sociokulturellt perspektiv.

I studien framgick det att förskolorna miljömässigt hade olika grundförutsättningar. Vi tolkar att förskollärarna utifrån sina kunskaper och förutsättningar kring barns lärande ordnat med miljön för att barnen skulle ges tillträde att göra egna val. Att barnen ges möjligheter att välja material och hur de vill använda materialet ses som viktigt för förskollärarna i denna studie. Eftersom förskollärarna i grund och botten styr barnens val menar vi att barnens möjligheter att göra egna val egentligen är minimala. Det är således betydelsefullt att reflektera över vem som väljer det material som köps in och vem bestämmer vart det ska stå. Detta innebär att barnens möjligheter till inflytande och delaktighet är ganska minimala. Utformningen av miljön där väggfasta skåp fanns upplevde vi som delvis svårarbetad, vilket skapade vissa hinder för barns tillträde. Förhållningssättet kring materialens lättillgänglighet sågs vara olika på de två förskolorna. På Kajsa och Klaras förskola sågs det dock finnas vissa hinder för att göra materialen mer tillgängliga. De verkade själva vara begränsade av de stängda skåpens uppbyggnad och funktion. Utifrån egna erfarenheter av barns möjligheter till inflytande och delaktighet ses förändringar av miljön, som hos Kajsa och Klara, nödvändiga. Oavsett hur miljön utformas blir barnen delaktiga inom vissa ramar i den pedagogiska miljön. Vi upplever att förskollärarna strävar efter att skapa möjligheter för barns tillträde genom att de kan ge utrymme för barns inflytande och delaktighet. Med andra ord så avgör förskollärarna när barnen ska få tillträde till inflytande och delaktighet. Åberg och Lenz Taguchi (2005) hävdar således att ett slags maktförhållande uppstår, där barnen hamnar i ett slags beroendeförhållande till förskollärarna genom att de ständigt blir påverkade av förskollärarnas val, förhållningssätt och det material som erbjuds. Detta handlar om att förskollärarna har makt över den pedagogiska verksamheten genom att de planerar verksamheten och miljön.

Hundeide (2006) påstår att lärarens roll i ett sociokulturellt perspektiv handlar om att förskolläraren behöver kunna se barnens förutsättningar och stötta dem i deras utveckling. Det kan handla om att vara sakkunnig och agera för att barnet ska kunna vägledas kring lärdomar och färdigheter. Förskolläraren behöver även vara ett känslomässigt stöd, skapa språkliga samtal där barnen får medverka och stötta barnens initiativ, uppfattningar och självständighet. I undersökningens resultat uppfattade vi bland annat att Kajsa, till exempel vid aktivitetstavlan, verkade vara en slags maktutövare och normgivare, eftersom hon bestämde och styrde barnens möjligheter till val och ordning. Medan Lena däremot under spelets gång uppfattades vara en slags inspiratör, en medupptäckare och en sakkunnig person.

När det handlar om barns tillträde till inflytande och delaktighet synliggörs olika mönster. På förskolan där Lena och Lotta arbetar upplevs det som att barnen ges mer möjligheter till tillträde eftersom de skapar fler möten under större delen av dagen, där barnen ges visst utrymme att påverka. Då barnen ges utrymme att kontinuerligt påverka sin vardag, kan de möjligtvis ges en förståelse för sin egen roll kring rätt till inflytande och delaktighet. Därför borde fler möten skapas där förskollärarna kan interagera med barnen, där de får uttrycka sig och på så sätt påverka sin vardag. Säljö (2000) skriver att i mötet med andra människor uppstår diverse samspelssituationer, där det ges möjligheter att kunna appropriera olika kunskaper, vilket utifrån ett sociokulturellt perspektiv handlar om att ta till sig. Utifrån att förskollärarna samspelar med barnen ges de möjligheter att ta till sig kunskaper och lära sig hantera dessa, vilka i sin tur kan skapa nya tillfällen för inflytande och delaktighet.

I interaktionen hävdar Säljö (2000) att barn kan göras delaktiga kring olika färdigheter och få möjlighet till diverse kunskaper genom att själva delta i det sociala sammanhanget. Här menar vi att förskollärarna kan ges möjligheter att kartlägga förhållningssätt, synliggöra ytterligare mönster och vidareutveckla sin egen kompetens kring barns inflytande och delaktighet. Hos Kajsa och Klara ges barnen vissa möjligheter att påverka vad de vill göra under de planerade aktiviteterna, som till exempel vid aktivitetstavlan. I samlingen med ”fiskarna” däremot ses Klara själv lägga fram fiskarna, hon tar tag i metspöet utan att fråga barnen och styr metspöet till fiskarna. Utifrån Klaras samling med barnen blir hennes barnsyn vid det här tillfället synligt, vilket Bjervås (2003) hävdar sker genom såväl ord som konkreta handlingar. Vi ställer oss undrande till om Klara verkligen möter barnen på deras villkor och utefter deras egna förmågor, eftersom hon ses bemöta och hjälpa flera barn på liknande sätt. Detta ger en uppfattning om att hon arbetar utefter sina egna erfarenheter och planerar samlingen rutinemässigt. Det kan handla om att delaktighet ses som något där alla ska delta vid det aktuella tillfället och att det uppstår en tidspress när verksamheten bygger på rutiner där fler pedagoger behöver anpassa sig till varandra. Bland annat hjälpa varandra vid utgång eller säkerhetsmässigt.

I samlingen med ”fiskarna” ges barnen ändå till viss del utrymme genom att de deltar i tur och ordning och även vid aktivitetsväljaren där barnen i tur och ordning deltar i själva uppsättandet av sin bild. Vid båda tillfällena bestämmer förskolläraren att barnen ska delta och utgår från vänster till höger vid turtagandet, vilket kan kopplas till systematiska uppreparanden. Detta kan även kopplas till Säljö (2000) begrepp mediering, där barnen på förskolan omedvetet ”tvingas” att överta omgivningens uppfattningar av verkligheten, vilket innebär att omvärlden tolkas av förskollärarna och förs vidare till barnen genom muntligt överförande. Alltså ses interaktion och kommunikation i detta möte som mediering, där språket blir verktyget. Att förskollärarna i båda situationerna skapar en slags turordning där barnen deltar kan förstås vara oreflekterade handlingsnormer. Vi menar att förskollärarnas beteende, det vill säga att ha en bestämd turordning, kan handla om ett omedvetet agerande. Alltså något som sker rent rutinemässigt.

Pedagogiska konsekvenser

Förskollärarna lyfter bland annat fram att barnen ska vara med och bestämma, att deras åsikter ska ses som viktiga och att de ska få påverka sin egen vardag, vilket även Skolverket (2010a) skriver är betydelsefullt. Detta är något som blev synligt till viss del eftersom det påverkades av flera olika faktorer, vilka sågs som begränsningar kring barns tillträde. Bland annat påverkar förskolans struktur till viss del förskollärarnas möjligheter att ge barn inflytande och vara delaktiga i den vardagliga verksamheten. Det kan handla om vissa avbrott under dagen som till exempel rutiner och tider. På så sätt kan barns möjligheter begränsas av exempelvis maten, vilan, raster, samlingar och inne/ute vistelse samt förskollärarnas schema och personalbrist. Även förskollärarnas förhållningssätt sågs skapa vissa begränsningar, både för det enskilda barnet och gruppen. Orlenius (2001) lyfter fram att respekt ska visas för den enskildes vilja och det ska finnas möjlighet att bestämma över sig själv, vilket grundas i självbestämmandeprincipen.

Även läroplanen för förskolan (Skolverket, 2010a) betonar det enskilda barnet men lägger även vikt på hela barngruppen. Vilket kan bli ett dilemma kring förskollärarnas förhållningssätt, utifrån att barngruppens väl krockar med den enskilde individens vilja och vise versa. Förskollärarna ska enligt läroplanen för förskolan skapa en individuell relation med alla barn, oavsett barngruppens storlek, vilket Orlenius (2001) kan vara svårt att hinna

med varje dag. I de möten som förskollärarna skapade under dagen sågs några enskilda barns viljor tas tillvara, men i det aktiva samspelet mellan vuxna och barn ges barngruppen mest utrymme. Hur ska förskolläraren prioritera barns olika viljor? Skolverket (2010a) skriver att ”Barnen ska få stimulans och vägledning av vuxna för att genom egen aktivitet öka sin kompetens och utveckla nya kunskaper och insikter.” (s. 7)

Förskolans normativa verksamhet formar till viss del barnen, den styr indirekt och direkt barnens möjligheter till inflytande och delaktighet, samt avgör till viss del förskollärarnas förhållningssätt och ställningsageranden. Normer kan bland annat ses som oskrivna regler, diverse regler som definieras som bestämda normer och underförstådda förväntningar (Orlenius, 2001). Detta kan till exempel handla om att ha samling, uppföra sig på ett visst sätt eller förväntas förstå de oskrivna reglerna. Normer tolkas ha en slags makt över såväl förskollärarna, barnen och verksamheten. Detta kan ses som vissa hinder i den pedagogiska verksamheten, vilket exempelvis i sin tur kan skapa diverse konsekvenser i arbetet med att skapa förutsättningar till barns tillträde. Alltså verkar förskollärarnas möjligheter att skapa tillfällen för barns inflytande och delaktighet också minimala. Eftersom läroplanen för förskolan (Skolverket, 2010a) anger riktlinjer där förskolläraren ska ansvara för att utveckla normer, kan en problematik uppstå kring exempelvis samlingen, för vad som anses vara rätt eller normalt då läroplanen inte direkt ger några tydliga direktiv för detta.

Förslag på fortsatt forskning

I studien intervjuades och observerades fyra personer enskilt, vilket gör att det till exempel hade varit intressant att undersöka hur man i arbetslag arbetar, diskuterar och skapar förutsättningar för barns möjligheter till inflytande och delaktighet. I ett kommande arbete kan en möjlig utgångspunkt vara att först diskutera kring de egna erfarenheterna, hur de styr de egna uppfattningarna och diverse åsikter (Sommer, 2005), följt av reflektioner kring möten med barn. För att sedan, med grund i samma områden som denna studie behandlar, fördjupa oss kring barns rätt till inflytande och dess möjligheter till delaktighet. Det kan exempelvis handla om barnsyn, olika förhållningssätt, maktrelationer och maktinnehav, utbildningens betydelse och lärandeperspektiv.

Litteraturlista

Allwood, C. M. (Red.). (2004). *Perspektiv på kvalitativ metod*. Lund: Studentlitteratur.

Barnkonventionen (2013). *Avfärda inte barn och unga*. Tillgänglig på <http://www.barnombudsmannen.se/i-media/debatt/2006/11/avfarda-inte-barn-och-unga/>, 2013-09-22.

Barnombudsmannen (2013a). *Bakgrund*. Tillgänglig på <http://www.Barnombudsmannen.se/om-oss/Bakgrund/>, 2013-09-22.

Barnombudsmannen (2013b). *Barnkonventionen för barn och unga*. Tillgänglig på <http://www.barnombudsmannen.se/barnkonventionen/barnkonventionen-for-barn-och-unga/>, 2013-10-05.

Bjereld, U. & Demker, M. & Hinnefors, J. (2009). *Varför vetenskap?* (3.rev.uppl.). Lund: Studentlitteratur.

Bjervås, L. (2003). Det kompetenta barnet. I I. Pramling Samuelsson & E. Johansson (red.), *Förskolan barns första skola* (s. 55-79). Lund: Studentlitteratur.

Björkelid, P. (1986). *Ett utvecklingsekologiskt synsätt på barn-miljö-samspel*. Stockholm: Centrum för barnkulturforskning. Stockholms universitet.

Bjørndal, R. P. C. (2003). *Det värderande ögat; observation, utvärdering och utveckling i undervisning och handledning*. Stockholm: Liber.

Colnerud, G. & Granström, K. (2002). *Respekt för läraryrket – om lärares yrkesspråk och yrkesetik*. Stockholm: HLS förlag.

Dysthe, O. (Red.). (2003). *Dialog, samspel och lärande*. Lund: Studentlitteratur.

Emilson, A. (2008). *Det önskvärda barnet*. Göteborg Studies in Educational Sciences, 268. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.

Eriksen Hagtvét, Bente (2004). *Språkstimulering. Tal och skrift i förskoleåldern*. Stockholm: Natur och kultur.

Esaiasson, P. & Gilljam, M. & Oscarsson, H. & Wängnerud, L. (2007). *Metodpraktikan: Konsten att studera samhälle, individ och marknad* (3.rev.uppl.). Stockholm: Norstedts juridik.

Gren, J. (2007). *Etik i pedagogiskt vardagsarbete*. Stockholm: Liber.

Hundeide, K. (2006). *Sociokulturella ramar för barns utveckling – Barns livsvärldar*. Lund: Studentlitteratur.

Johansson, E. (2003). *Möten för lärandet*. Pedagogisk verksamhet för de yngsta barnen i förskolan. Forskning i fokus 6. Stockholm: Skolverket.

Johansson, E. & Pramling Samuelsson, I. (2003). *Förskolan - barns första skola*. Lund: Studentlitteratur.

- Johannesen, N. & Sandvik, N. (2009). *Små barns delaktighet och inflytande – några perspektiv*. Stockholm: Liber.
- Johansson, B. & Svedner, P-O. (2006). *Examensarbetet i lärarutbildningen*. Uppsala: Kunskapsförlaget.
- Karlsson, R. (2009). *Demokratiska värden i förskolebarns vardag*. Göteborg Studies in Educational Sciences, 279. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Kjærulff, H. (2001). Children in kindergarten - a possibility to participate in democracy? In A. Ross (ed.), *Learning for a Democratic Europe* (pp 43 – 48). London: CiCe
- Ladberg, G. (2003). *Barn med flera språk*. Stockholm: Liber.
- Orlenius, K. (2001). *Värdegrunden – finns den?* Hässelby: Runa förlag.
- Petersson, C. (2004). *Bra för barn? Forskning om barn och byggd miljö*. Pedagogisk arbetsrapport nr 4. Institutionen för pedagogik vid Växjö Universitet.
- Pramling Samuelsson, I. & Sheridan, S. (1999). *Lärandets grogrund – perspektiv och förhållningssätt i förskolans läroplan*. Lund: Studentlitteratur.
- Pramling Samuelsson, I. & Sheridan, S. (red.). (2003). Delaktighet som värdering och pedagogik. *Pedagogisk forskning i Sverige* (s. 70-84). Årg. 8, nr 1-2.
- Reis, M. (2011). *Att ordna, från ordning till ordning*. Göteborg Studies in Educational Sciences, 314. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Skolverket. (2005). *Allmänna råd och kommentarer. Kvalitet i förskolan*. Stockholm: Fritzes.
- Skolverket. (2010a). *Läroplan för förskolan Lpfö 98. Reviderad 2010*. Stockholm: Fritzes.
- Skolverket. (2010b). *Ny skollag och förtydligad läroplan för förskolan, Skolverket ger förskolechefen stöd*. Tillgänglig på www.skolverket.se, 2013-09-14.
- Skolverket (2013). *Delaktighet och inflytande*. Tillgänglig på <http://www.skolverket.se/skolutveckling/vardegrund/planering-och-vardag/delaktighet-och-inflytande>, 2013-09-22.
- Sommer, D. (2005). *Barndompsykologi*. Stockholm: Runa förlag.
- Stukåt, S. (2005). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.
- Säljö, R. (2000). *Lärande i praktiken*. Stockholm: Prisma.
- Vetenskapsrådet (2010). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning* (2007). Stockholm: Vetenskapsrådet. Tillgänglig på <http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf>, 2013-09-28.

Vygotskij, L. S. (1995). *Fantasi och kreativitet i barndomen*. Göteborg: Daidalos.

Vygotskij, L. S. (1999). *Tänkande och språk*. Göteborg: Daidalos.

Åberg, A. & Lenz Taguchi, H. (2005). *Lyssnandets pedagogik*. Stockholm: Liber.

Bilagor 1-3

Bilaga 1: Intervjufrågor

1. Vad innebär begreppen inflytande och delaktighet för dig som pedagog?
2. Vilket förhållningssätt anser du att du har till barns inflytande och delaktighet?
3. När anser du att barnen ska få möjligheter till inflytande och delaktighet i förskolan?
4. Kan du nämna några aktiviteter, rutiner eller/och något i den vardagliga verksamheten där barnen ges möjligheter att få vara delaktiga på din förskola?
5. Under vilket skede i aktivitetens/rutinens/den vardagliga verksamhetens process involverar du barnen, där du ger dem en möjlighet att få inflytande och bli delaktiga?
inför själva förberedandet?
under själva planeringen?
när det planerade genomförs?
Beskriv mer utförligt varför och hur du menar under ditt/dina respektive valda svarsalternativ.
6. Hur arbetar du med det enskilda barnets möjligheter till att få ett aktivt inflytande, där de kan sig delaktiga?
7. På vilket sätt menar du att barnet är delaktigt?
8. Hur upplever du att barnen ser sig själva i processen kring inflytande och delaktighet?
Hur blir det synligt för barnen?
9. Hur tydligt synliggörs läroplanens intentioner för barns inflytande och delaktighet i din förskola?
10. Har ni stött på några svårigheter under arbetet med barns delaktighet? Utveckla.
11. Finns det något du vill tillägga?

Bilaga 2: Missivbrev

Hej!

Vi heter Carina Eriksson och Elisabeth Beckman, vi utbildar oss till lärare mot yngre åldrar vid Göteborgs Universitet. Som en avslutning i utbildningen kommer vi nu att skriva vårt examinationsarbete, vilket ska vara klart i början av november 2013. Syftet med examensarbetet är att undersöka vilka möjligheter barn ges till delaktighet i den vardagliga verksamheten på förskolan.

För att kunna synliggöra hur ni arbetar med barns delaktighet kommer en av oss att intervjua två pedagoger (enskilt) på en avdelning. Intervjun kommer att gå till enligt följande. Det skickas ut en blankett med ett antal frågor i god tid till er innan intervjun, där ni har möjlighet att läsa igenom frågorna. Vid intervjutillfället bokar vi tid för en observation, i vilken den intervjuade arbetar. Observationen kommer att göras i den dagliga verksamheten under en dag. Under observationens gång kommer vi inte att delta i de olika sociala situationer som studeras. Vi kommer endast att fokusera på er pedagoger.

Förskolan och ni som deltar i denna studie kommer att aidentifieras, vilket innebär att ni garanteras anonymitet. Det insamlade materialet kommer bara att användas i denna studie och endast hanteras av oss. Deltagandet i studien är helt frivilligt och ni har rätt att när som helst avbryta ert deltagande.

Har ni några ytterligare frågor ber vi er kontakta oss, via mail eller på telefon.

Med vänliga hälsningar Carina och Elisabeth!

Kontaktuppgifter

Elisabeth Beckman

xxx@xxx

Mobil. xxx

Carina Eriksson

xxx@xxx

Mobil. xxx

Handledare för uppsatsen är Maria Reis, Göteborgs Universitet.

Kursansvarig lärare för kursen, LAU 990, är Torgeir Alvestad, Göteborgs Universitet.

Bilaga 3: Observationsmall

Vilket samspel (förhållningssätt) kring inflytande och delaktighet visar sig i praktiken?

Vid vilka tillfällen ges möjlighet till inflytande och delaktighet?

Hur skapas barns tillträde till inflytande och delaktighet?

Vilka möjligheter till inflytande och delaktighet ger förskolläraren:
- det enskilda barnet?

- grupp?

Övriga anteckningar: